

—श्री—

वेहेवारोपयोगीवैद्यसंग्रह

आयुर्वेद १७५५

सरवे लोकमेधिपयोगनेसारं

गोवींदराव कृष्णानु नींजकरवैद्य

ज्योति

अनुभवलघुनीतैयार इच्छे

ते

मुंजर्मां

आयुर्वेद छापजातामाछाप्युच्छे

भीतीकारमहशुद्धिपशुदेवदत्तपीठ

सनेपद०२

आयुर्वेदसंस्कृतनामाद्वयपत्रमापारु

हरदस्त्रोच्छे

डिम्बत ८ अनामा

પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તકમાં નેને વીષયો લખેલા છે તે કેવળ અનુભવ
થી જ અને સરવેના ઊપયોગને માટે સહેલા ઊપાય થી યોજ
ના કરીને લખેલા છે. વાંચતા શરવે તો કોએ એરલે ઘણુંક
રીને ગુણગ્રાહીક તો કોએ એનો ઊપયોગ કરીને ગુણાતે
વો એથી તેઓની ખાતરી થશે. હવે આ પુસ્તકમાં શુદ્ધ
શુદ્ધ લખેલું નથી એનું કારણ એનકે એ ઓષધો કોઈક
અનુભવ કરેલા તો કો પાસેથી મેળવેલા છે. તથા તેઓ
વૈદક શાસ્ત્ર સીખેલા નથી. એથી તેઓની તમાષાસદી
થી એ વાંચતા ને હેવું નેણે લખેલું છે તેન પ્રમાણોગિતારે લુંછે
વાંચતા વીદવાનોએ તમાષાતેદ તથા શુદ્ધાશુદ્ધ ઊપર ન
નરન રોજતા એ માના ગુણનો માત્ર અનુભવ લેવો. એવી
વીનંતી છે. એનાંને ફેર ફારફરવાનો છે તે બીજી આવ
તી માંથશે.

ગોવીંદરાવકૃષ્ણભુનીંબકરવૈદ.

આ. શ્રી. મં. ચીટણીસ.

વેગુવાને તેયાર છે.

ઘાંતનું મંત્રન. - જેઠ જાંસની કીમત ચાર આના પડસે.
 જે મંત્રન ઘાંતે રાસ્યાથી સરવે રોગો બનય છે. ઘાંત હજાત હો
 ય તો પેણ ફરણ અને મંત્રનુત થાય છે. તથા શટ ચંદેલી
 હોય તો પેણ જે મંત્રન કુરિ આથી સારી થાસે.
 જાસુ થઈ હોય તેના ણિપેર જનરુ. - ઘણો સારો તથા
 વેહેલો ગુણ થાજે એવો તથ્યાર કરેલો છે. જે જનરુ ની-
 કીમત ૪૮ આના

ધાનુ પુછી ણિપેર જનરુ. - જે પેણ તથ્યાર કરેલો છે. કી-
 મત ૪૪ આટલી જ છે.

એ શરવે જો શડો નોંવી વાડી પસે ફેણસ વાડીની ગણી
 માંજાના મોરો જુના ધર સાંજે આયુરવેદ છાપે જાનામાં વે
 યાયા મલરો. તથા આધુર્વે દરોધક મંડળીના દયાજાના
 માં વે યાયા મલરો.

-શ્રી-
વેહેવારોપયોગી વેદક સંગ્રહ

પ્રારંભ.

દીવસતથારાતની વર્તણુક. - એટલે શરીરમાં શે
ગયેદા નહીં ધાય માટે સહવારથી સાંજ સુધી કેપીરીતે
આત્મધું તે વગેરેનો વીચાર આ પુસ્તકમાં લખેલો છે.

સહવાર. - સહવારે ઊઠીને એક કલાક સુધી ખાણ શોષે
જે કીકરપણે સાંત જોસવું ત્યાર પછી વેહેવારના કામમાં
લાગવું. કારણકે નેવેજતે આપણે હુંદમાં હોઈએ તે વેજતે
સંઘવીનસોં તથા નાડી એક જીભ સાથે મળી ન્યછે. ને
નગી ઊઠ્યા પછી તે પોત પાતાને ઠેકાણે નઈ મળવાને વેજત
લાગેછે. માટે એક કલાક સુધી શાંત જોસવું. વેજતે એપરમા
ણે કોઈ નહીં માને, માટે સહવારે ઊઠીને પરમેશ્વરનું સમ
રણ કરવું અગત્યની કરવી. એ પેરમાણે સંઘના લોકોમાં
સહવારે ઈશ્વરનું સમરણ કરવાનો તેમજ સહવારે ઊઠીને કો
મલ અને હંડક વાલી શીબેને નેવી. તેથી કરીને આંજનું તેન
સાફ રહેછે. નનર સારી રહેછે. ને જીવસંતોષમાં રહેછે. એ
માટે ઊઠતી વેજતે આસી દહીં તથા ચાઈ વગેરે પીને આ
જેનેવી.

બ્રહ્મહત્યાનું સાફ આચવું. - સહવારે ઊઠ્યાકે બ્રહ્મહત્યાનું
મેલ સાફ થયો એટલે તન હુશસતી સાફ છે. એમ સમજવું.
કારણ આંતરડામાં વાયુ હોય છે. તે તથા પેરનું મડવું તથા ત્મા
રેપણુ એનો નાશ થાય છે. તથા અન્ન પાચન થઈને શરીરમાં

(૨)

વેહેવારીકુવૈદકસંગ્રહ

ત્વોહીનો વધારો થાય છે. કદામ ન્નહાડો સાફ નહીં થયો તો પેરમાં ગડગડને વી અવાન તથા હુજણુ તથા કંપારીને વા રોગ પેંદા થાએ છે. તથા વાયુનું નેર તથા પીત્તનો વધારો થા ઉને અંગની મંદપેડે છે. ને કો વત્ત જોડી થાય છે. તેથી કુરી ને ઘણો એક રોગ પેંદા થાય છે.

પેસાબ - પેસાબનો અટકાવ એટલે પેસાબ કરવાના થયા હોઈયે તો પેણ નગાની અડચણને લીધે અગર કામની રોજાણને લીધે પેસાબ કરવાના થયા હતાં નહીં ગયા તો પે સાબનો અટકાવ થાય છે. તેથી કુરીને પેસાબ રેહેવાનું ઢેકા ણું તથા પેસાબ આવવાના મારગમાં શૂળા મૂતરકચ્છ, મા ઘાલી શૂળ, તથા શરીર બેમેની ભરેલું તથા અંગ ઊપરની બાણમાં એટલે બદ થવાની નગોએ એચાયાં કરે એવારો ગો ઊતપેન થાય છે. મારે પેસાબ કરવાના થયા કે તરત પેસાબ કરવો. પેસાબ અટકાવવો નહીં.

ન્નહાડો - ન્નહાડે કુરી જ્ઞાત્યા પેછી હાથ પગ ધોવા એવું વૈદક શાસ્ત્રમાં કહેલું છે. એનું કારણ એટલું જ છે કે એક તો ચોખાઈ રહે. બીનું કારણ એત્નાગો ઘણાં ગરમ છે. મારે સહવારે હાથ પગ તાંદાપાણીએ ધોયાથી અંજમાની ગરમી નતી રહે છે. તથા ગોલી નેમાં ધાતુનું રેહેવાનું ઢેકા ણું છે તેને પેણ તાંદક થાય છે. સબબ હાથ પગ ચંડાપા- ણીએ ધોવા અન્નરી માણશીએન કેકત ઊના પાણી એ ધોવા. મોહોડું ધોયાથકી મોહોડાની અરૂચી તથા અ સમ્મય છે. ને જીભ તથા મોહોડામાં રોગ ઊતપેન થતાં જી. મારે મોહોડું ધોવવું. અને તે કેહેવીરી તે ધોવું તે સાંભ

જો. ફળ અથવા ખેરનાખાડનું વેતને સુમારે દાંતણ લેવું
અને દાંતે ચાવીને તેનો ફુચો કરવો. અને તેન બાજનું ચુરણ લ
ઈને તેથી દાંત ઘસવા એમ કરવાથી ઊપર લેજેલા ફાંજે દા
ચાય છે. તથા દાંતપણ મન બુત ચાય છે. અને કોઈ તરેહનો
મોહાડાનો રોગ થતો નથી માટે સરવે લોહો અને એપરમાણે
દાંતણ કરવું. પરંતુ નવનવસ, ઊલટી માથાની શૂળ, જે
ત્વારોગ ને માણસને હોય તેઓ અને માથુ એવી રીતે દાંતણ
કરવું નહીં. મસરી લઈને આંગળી અને દાંત ઘસીને સાફ કર
વા.

જીભ. - ઊલ ઊતારવાને ચીપે સોનાની અથવા રૂપાની
અથવા તાંબાની હોવી ભેઈએ તે વખતે નહોય તો આંખ
ના પાનરાની વચલી દાંડી લઈને તેની ઊલ ઊતારવી તેપ
ણ નહોય તો પોંચાલાં હાડાની ચીપે અથવા પટી લનાવી
ને તેને ઊ ઊતારવી અથવા કોગલા કરવાને દાંત ઘસ્યાપ
છી જીભ ઘસીને કોગલા કરવા. તે થડે પાણી એ કરવા. હ
દાંપી નરા ઊનું પાણી હોય તો ફરકત નથી. તેથી કફનો
નાશ થઈને અન્ન ઊપર રેચી ચાય છે. હવે કોગલા કોળો
ન કરવા તે કહું છું. રગત પીત, ક્ષયરોગ, મૂર્છા, આંખનો
રોગ, સંગ્રહણી વગેરે રોગ ને ને હોય તેણે ઘણા કોગલા કર
વા નહીં. કારણ તે કોગલા કરે તો તેને અવગૂણ થસે. થ
ડા પાણી એ મોડુ ધોવે તો મોહોડા ઊપરના ખીપ તથા આં
ખના રોગનો નાશ ચાય છે.

આંખમાં સુરમો આંખ વાળા જત. - સુરમો આંખમાં
આંખ વાળી આંખને સુખ થાય છે. આંખમાં આંખ લલ

તીહોયતેશારીઘઈનેંચાંડકયાએછે. તથા આંખનાપાપે
 ણોવલગતાંહોએતોસારાયાએછે. અને આંખશાફેત
 યાનીરોગીયાએછે. નજરશારીયાએછે. એટલોગૂણ
 આંખમાંસુરમોઆંખવાથીંયાએછે. પરંતુ તેસુરમોઠે
 ચારેઆંખવો અને કોણે આંખવો તેરીત કહુંછું. નેમાથો
 ભીનેઈને નાએલોછે. તથા રાત્રિમાં બિન્નગરો થએલોછે
 તેણેશુરમોઆંખવો નહીં. તેનરીતેઝેનેતાવ આવેછે તેણે
 પણ શુરમો આંખમાં આંખવો નહીં. સુરમો આંખવોતેદા
 તણકરીઆપછી સવારના પોહોરમાં આંખવો. તણપછી
 માથોભીનવીને નાહવું નહીં.

આરસામાંએહેરોનેવાનોગૂણ. - આરસીમાંઆપ
 ણુંરૂપનેળી અને તેભેતેન ચાલુદેખાગી તો તેથીંબુવનેસ
 માધાન તથાસંતોષ યાએછે. તથા સરવેકામ કરવાનેળી
 મેદ યાએછે. અને મોડાનો એહેરો બિતરેલો દેખાએતોતે
 બિપર ઈલાન કરવાની ઈચ્છાદ આવેછે. ચાશતે દસોન એ
 ઠવારપણ આરસીમાં એહેરો નેવો.

શ્રમ. - એટલે મેહેનત કરવાથીં વાયુનો નાશ યાએછે.
 અને નહરાઅગની પ્રકાશીત યાએછે. મેહેનતથીં શરીર
 કઠણુથાયલે. તથા તેહેનેલ્લીધે રોગ થતો નથી. શ્રમ એ
 ટલેઆલવું. તાલીમ કરવી, અગર બીજી મેહેનત કરવી તે
 યાએછે. અને પુરૂષના શરીરમાં ચીરીઅ એશીંચરશશુ-
 ધીંરેહેવાને મેહેનત શરેખો બીને બિપાય નથી. મેહેનત
 કરવાથીં ધાતુસરવેકાલ મળજીત રહેછે. હવે બલહીનકે
 ચારેયાએછે તેકહુંછું. ને પુરૂષના કપાલે તથા નાકના

દીનતથારાતનીવરતણુંક

(૫)

સંધી તથા કાંઝમાં પરશેવ આવે છે. તે પુરૂશમાંનીચે નેરરે
 રહે છે. પુરૂશનેર રેહેતો નથી. - તે પુરૂશની ધાતુ શરીરમાં વધે
 તે ઊપાઞ્જન લઈથીં કરવો. જમીને તુરત અશતરી સાથે.
 શંભોગ કરેતો કાશ શ્વાસ એટલે દમ મડી ન્ન એ તેરોગ અ-
 નેરગત પીત તથા ખયરોગ થાએ છે. તે વાશને ભોજન કરી.
 આપછી શોપગલાં ચાલવું. એટલે શરવે કામ કરવાને તે
 હેને છૂટ છે. અવગુણ થતો નથી. શરીરને અતર વીગેરે શુ
 ગંધીક પદારથ ચોલવાથીં મેહેનત કરેલી તે દુરથાએ છે.
 અને થાક ઊતરે છે. તથા કફ તથા વાયુનો નાશ થાએ
 છે. તે વાશને આઠ દીવશમાં એક વાર પળા સુગંધીતેલ શા
 રીરને ચોલવું. તે તેલ સુગંધી વાતુ છતાં ચોળું કોઈને ન
 મલેતો તલનું તેલ ચોલવું. કાને કપાલે ડોહીએ પગની
 ધુરી તથા તળીએ નરેર તેલ ચોલવું. તેમ કરવાથી શરી
 રમાં પુશટી આવે છે. તથા શરીરમાં તેન વધે છે. તથા થા
 ક ઊતરે છે. કાનમાં આઠ દીવશમાં એક વાર તેલ મુકવા
 થીં જોહેરો થતો નથી. કાનમાં ચશકા લાજતા નથી તે વ
 ગર મોરો ફાએદો એ છે કે તે પુરૂશ આઠ દીવશમાં એક વા
 ર કાનમાં તેલ ઘાલે છે તેને આંખમાં કોઈ દીવશ ઈન્ન થ
 તી નથી. તથા આંખનું તેન કમી થાએ નહીં. તે વાશને આ
 ઠ દીવશમાં એક વાર રાતમાં કાનમાં તેલ મુકવું. તે હેના ગુણ
 થીં માથામાં વેગ લાગતા હોએ તે પળા શાસ્ત્રા થાએ છે. ન
 હને તાવ વાયુ, શગ્રહણી, એટલે ન્નડાનો રોગ વીગેરે શા
 રીરમાં હોએ તેણે તેલ ચોલવું નહીં. કાનમાં તેલ મુકવા
 ને શરવે માણશને છૂટ છે.

નાહાવાવીશો. - ઝેનાથી શું કાઝેલો થાએલે. તેહકું
 લું. નાહાવાથી નહરાઝગનીનું નેરવંધેલે. પરશેવ તથા
 આલ્પશ નતુંરહેલે. તરશ તથાશરીરમાં દાહ ઝેઝોનો
 નાશથાએલે. તાહાડે પાણીએ નાહાવાથી રકતપીતલી
 શાંતી થાએલે. ઊનાપાણીએ નાવાવું ઝેઉતમલે. પણ
 ઘણું ઊનું પાણી નાવાથી આંખને પીડા થાએલે. વાશતે
 કોહીલું પાણીએ નાહાવું. ત્મોનન કરવાની પેહેલાં ના
 હાવાનીરીતલે. પણ અતીશય તથા આંખમાં રોગડા
 નનોરોગ, વાળિનોરોગ, પેટનું ચડવું તથાશલીખમ એ-
 રોગમાનો ડોઈપણ રોગ હોએ તે પુરશે નમવાપછી નાહાવું
 તથા કોરડે લુગડેથી શરીરનું છીલાખવું. એટલેશરીરની
 ઘવહલુએલે.

લુગડાંપેહેરવાવીશો. - પીતાંબર હોશાલા તથા લા
 લપીતાંબર એવશતરો પેહેરાંલતાં વાળી તથા કડ્ડે ઝેઝો
 નો નાશથાએલે. તેલુગડાં તાહાડનાદીવશમાં પેહેરવાં
 તેન પરમાણે ધોલાં તથા ત્મઘવાં વશતરો ઊન્હાલામાં
 પેહેરવાં તથા ઝોડવા તેથી પીતનાશથાએલે. સમન્નુપુર
 શોએ મેલાવશતર પેહેરવાનહીં. પેહેરેતો શરીરમાં ઘવડ
 તથા બફારોથાએલે. તથા રોગી માણસ મેલાવશતરોવા
 ખરેતો રોગ ઘવેલે. મેવાશતે શરબે લો કોએ ને આપણને પ
 રમેશવરે અરપુહોએ તેન વશતરો ધોઈને શાફેરાખવાં.

ચંદન. - ચંદન કુંપાલ અથવા શરીરઉપર લગાડવાથી
 દુરગંધીનો નાશથાએલે. તથા થાક, મુરછા, દાહ, ઝેઝો
 પણ નાશથાએલે.

દીવશતધારાતનીવરતણુક.

(૭)

ઈછા.— ભાણશોને ઈછા ચાર પ્રકારની ઊતપેન થાએ છે તેઓ કહી કહી થાએ છે તે કહે છળ. ભ્રોનનની, પાણીપીવાની, તથા ઊધવાની અને અશતરીનું શોજ લેવાની એ હેવી ચાર પ્રકારની ઈછા છે. તેમાં ભ્રોનન ભ્રુજ લાગતાં વાર નમવેતો શરીરની કૌવત બતીરહે છે. અને અરેચી, થાક, આંખમાં આંખમાં, આંખમાં તેનહીન પણ, ધાતુનો દાહ એટલા રોગો થાએ છે. વાશતે ભ્રુજ લાગતાં વાર નેવેલા એ ભ્રુજ ભ્રુજરી ને હેનું ને ભ્રોનન એટલે નમવાનું ને હો. એતે નેતેને તેન વોજતે તુરત નમીલેવું. તેમ કરવું એ ઘણું શારે છે. હવે પાણીની તરશ સાગી છતાં પાણી ન પીવાથી નાંજી કાઠીન એ છે. કાનમાં બીગાડ થાએ છે. તથા કાલ્કની અંદર પીડા થાએ છે. ઊભગરો થયો હો એતો બગાશાં આવે છે. શરીર ભારે થઈ રહે છે. તથા અનને ઈએતેનું પાચન થતું નથી, તેથી અને ક બતનારોગ ઊતપેન થાએ છે. ભ્રોનન બપોર તંથા સાંજ એવું બે પ્રકારનું છે. એવું વેદમાં પણ કહેલું છે. કારણ પેદમાં અને ગયાથી ન હરા અગની શંતોશ પામતો બતને વધાવે છે.

નમવાનો વોજત.— એ કપોહોર એટલે કલાક ત્રણ અથવા ઘડી ન એવી બે વોજત માં ભ્રોનન કરવું નહીં તથા તરપેછી બેપોહોર શુધીં ઊપવાસી પણ રહેવું નહીં પેહેલા પોહોરનો વોજત નઈને બીજા પોહોરનો વોજત થોડો ગયા પેછી ભ્રોનન કરીએતો રસ શારો ઊતપેન થાએ છે. અને બેપોહોર પુગથ આપેછી ભ્રોનન કરેતો કળિ અને હીન થાય છે. ભ્રુજતે વોજત સાગે તેન વોજતે ભ્રોજ સમયન

લીને નમવું.

નમવાની નગા. - માણસોએ તો બન તથા જાહડે
નવાનું એકાંત નગોએ કરવું. તે ન પેર માણે સ્ત્રી સમાગમ
પણ એકાંત નગાએ કરવો તે ઠેકાણે કોઈ માણસ હોવું
ન ને ઈયે. નેટલા નમનારા હોય નેટલા ન લોકો નમવાને
ઠેકાણે હોવા ને ઈયે. નકામાં માણસોનો હોવા ન ને
ઈયે. નમવાનું અન્ન. તથા નમવાની વંજતે પાસે કોણકો
ણ ને ઈયે ને કુકુંડું. જાપે, મા, બી ન્ન સગાં તથા રસોઈક
રનાર હંસ, મોર, ચક્રાર, એટલા પાસે હોય તો હરકત ન
થી. હવે નમવા વંજતે કોણ પાસે ન ને ઈયે તે સાંત્નજો
હલ કાસ્ય ત્રાવનો, ત્વીજારી, ત્વૂજો, પાંડેડી, રોગી, એવા
માણસો તથા ખરઘાં, સાપે, કુતરો, એઓની નબર અ-
ન્ન ઉપર પડે તો તે અન્ન શરીરમાં બીકાર કરે છે. તથા તન
દેશતી બીગાડે છે. એવું વેદશાસ્ત્રનું મત છે.

નમણકે વીથાળીમાં નમવું. - સોનાની થાળીમાં
નમ્યા હોઈએ તો શરીરનો થીકાર ન્ય, રૂપાની થાળીમાં
નમીયે તો પીત્તનો નાશ થાય. પરંતુ કફ વાયુ પિત્ત પનથા
ય છે. કાંસાની થાળીમાં નમીયે તો અન્ન ઉપર ત્રાવ વધે
છે. પીતલની થાળીમાં નમે તો કરમ, કફ, તથા શૂદ્ધનો
નાશ થાય છે. તોડાની થાળીમાં નમે તો સોને, કમપો-
એનો નાશ થાય છે. પથર અથવા ખરોડીની થાળીમાં
નમે તો રૂહીન ગુણ થતો નથી. પરંતુ મારીના વાસણમાં
અન્ન રાંધ્યાથી ગુદ્ધા થાય છે. પાણી પીવાને ત્યાં બાનું
અગર મારીનું વાસણ હીત કારક છે. કાંચનું વાસણ

દીનતથારાતનીવર્તણુક.

૫

સાફ છે. પણ કેળની પેઠાવળી નમવાને સર્વ માથી ઊત્તર
મહે.

જમવાતીરીત. - પહેલે ખીદી ચીન જાવી. પછી વચ-
માં જારી તી ખીએવી ચીને જાવી. છેલે કડવી તુરી ચીને
જાવી. પરંતુ ત્યારે પદારથ ગ્રો જાના આરાના અગર પીવા
નમવાતી આગાળી નજાવા. પછી થી જાધા હોયતો પેટ-
માંવી કાર કરે છે. જમવાની વખતે તો જરી રોટલી ને કહીં
જાવું હોયતે જાઈને છેવટે દહીં અથવા છાહ અથવા ખારો
પદારથ જાવાથી કોવત વધે છે. ગળ્યો પદારથ જાઈને ઊ
પરથી પાણી પીવું નહીં. વચમાં કેટલો અને કુ વખત ન વાટે
વો પછી પાણી પીવું.

અન્ન કેવી રીતે જાવું. - અન્ન ગરમ ગરમ એટલે ઊનુ ઊ
નુ જાધા થીં નેર કમતી થાય છે. તાદું અન્ન જાધા થીં અ
ન્નનો પેટમાં નેર લોરસ થવો નોઈયે. તે વોયતો નથી ને બુધ્ધી
નુ જડ કરે છે. શરીરમાં આલસ તથા બેચેની ઊતપન થા
ય છે. ઘણા નલદન મીએતો મુરછા આવે છે. ઘણી વાર ન
મવા લાગેતો કોઈતરાહનો મુાય હોયતો નથી.

નમતાં નમતાં જોવું નહીં જોવીએતો કુદાચલો કો
નીનીંદા થાય છે. અને નોઈયે તે હેવું અન્ન મોહોડામાં ચ
વાતું નથી. મારે જોવું નહીં. આ એક સ્વરશ રશતો છે
અન્ન તથા પાણી નું પરમાણુ. - કોઠાના બેત્રાગ અ
ન્નથીં ત્રીને તીને ત્રાગ પાણીથીં ત્રરવો. તથા ચોથો-
ત્રાગ વાયુની આવન્નવને મારે જુલ્લોરાંજવો. કુદાચલ
નતી પાણી પીધુંતો અન્ન ને પરમાણુ પાચન થવું નોઈયે

તેમ થતું નથી એમારે પાણી ઘણું પીવું નહીં.

તરસ — તરસ લાગેલી હોય તો નમ્રવું નહીં. ભૂખ લાગેલી હોય તો પાણી પીવું નહીં. તરસ લાગેલી હોય અને નમે તો પેટમાં દુખાવાનો આનંદ થાય છે. ભૂખ લાગેલી હોય તો પાણી પીએ તો નવંદરનો રોગ થાય છે. મારે ને તરસ લાગેલી હોય તો. થોડો ગોલ સાકર વીગેરે થોડી મીઠાઈને પાણી પીવું. અથવા ભૂખ લાગી હોય તો નમીને પાણી પીવું. દુધ પીવું હોય તો પેહેલે નમીને પાણી પીવું પછી દુધ પીવું ને સારા પામન થાય છે.

પાન ખાવા વીશે. — પાન કેવી રીતે ખાવું તેનું પ્રમાણ કહું છું. શુદ્ધને ઊઠી આપછી તથા સ્ત્રી સંત્રેગ સમયે, નાહા વાપછી, તથા ભોજન કરાં પછી, બડાઈને વાળતે, તથા સ્ત્રી ભામાં નતી વાળતે એ સમયે પાન ખાવું. કારણ એમાં ગુણ ત્રીજો, ગરમ, રેમીકર, કડવો, તથા ખારો એ હેવા ગુણો છે તે રકત પીત્તને તથા ધાતુને વધારે છે. તથા મોહોડું સાફ રહે છે. શિવાયા દાંતનો રોગ તથા જ્વોરનો રોગ થતો નથી પરંતુ ભૂખ્યા હોઈએ તો પાનનું બીડું ખાવું નહીં. કારણ પિત્ત શરિરમાં ઘણું થાય છે. ને ને પરમાણી પાનનું મુલ તથા ડીંચ તથા અગલનો થોડો ભાગ તથા મધીય ભાગની ને શોતે કાહડીને પાન ખાવું. તથા બીડું ખાતી વાળતે, બીડું ખાધા પછી એક વાર ધુંકી લાવવું. તે ઘણું નીખું છે. વાશતે વીધ કરક છે. મારે એક વાર ધુંક્યા પછી બીડું ખાવું. ને મારા શાને તાવ ધ્રાવેલો હોય તથા નેણે રેમ લીધેલો હોય તથા ભૂખ લાગેલી હોય તેમો એ પાનનું બીડું ખાવું નહીં.

સોડગત્વાચાત્વશીંઝાએદો. - ભોનનકચાંપછી
સોપગત્વાંચાત્વું. તેથી જનપાચન થાય છે. જો કુ તથા કું
જર અને સુજ થાય છે. નમીને ને પુરૂષ જોસીરહે છે તેનું પે
ટમોહુથાએ છે. ને પુરૂષ નમ્યાપછી તરત સુવે છે તેનું શ
રીર પુષ્ટ એટલે ન્હડું થાએ છે. અને નમ્યાં પછી ને દોડે છે તે
નું આયુષી આક્રમી થાએ છે. વાશતે ભોનન કરીને સોપગ
ત્વાંચાત્વું એરીત ઘણી નબીન મહે.

સુવાની નમો. - ખાટલો તથા પલંગાગિપર નીદરા કરી
તાં નીદોષ એટલે વાત પીત્ત અને કફ એઓનો નાશ થાએ
છે. તલાઈગિપર સુએતો કફ તથા વાયુનો નશ થાએ છે
નમીનગિપર નીદરા કરી છતાં તથા ત્વાં હડાના ત્વાં કુછિપરની
દારા કરી છતાં વાયુનો નેર થાએ છે.

દીશાઓગિપર થીંવાગિનો ગુણ. - પુરવદીશાનો વા
યુત્તારે તથા ગરમ છે. પિત્ત તથા ભોહી એઓને પિતપન્ન
કરનારો છે. તથા વાગિ પણ કરે છે. અને મેહેનત કરનારા
ઓને તથા કફ અને શોષ એરોગ થાએ ત્વાં ખાણ શને સુ
જ કારક છે. દક્ષિણ દીશાનો વાયુ મધુર તથા હલકો ત
થારક તપીતનો નાશ કરે છે. ચીરી આમાં નેર વધારનારો
તથા થંડો તથા જલ વધારનારો છે. તથા આંખને સુજ-
કારક તથા વાયુ કરતો નથી. વાશતે સરવે દીશા કરતાં
દક્ષિણ દીશાનો વાયુ ઘણો મારો છે. અને ને કોઈ પુરૂષ
હવા લેવાને ન્હાએ છે. તેણે દક્ષિણ દીશાનો વાયુ આંગ
ગિપર લેવો. તે શરીરને સુજ કરે છે. તથા સદવે રોગનો ના
શ કરનારો છે.

પમચમદીશાનાવાયુનોગુણ. - એદીશાનોવાયુ
જાલનોવધારનારો તથાહતકો છે. તથા ઊનોપણ છે. મે
દએરલ્લે માંસનો નીચેતોભાગ તથાપીત તથાકફ એ-
ઓનોનાશ કરે છે. વાયુને વધારે છે. ઊત્તર દીશાનોવાયુ
તાહાડો તથા રોગનોવધારનારો છે. તથા વાયુનો ન્નેરશ
રીરમાં કરનારો છે. તેને નાફુજિજ્જત કરનારો છે. તેપુરૂષ
નેહવાખાવાને નવુંહોએ તેણે એરલ્લો વીચાર કરીનેહવા
ઉપરગયાંછતાં સુખશાશે. વરોલીઓ એરલ્લેતોફાન
એરલ્લે ચારેદીશાનોવાયુ જાલે છે. તેવાળી રોગનોવધા-
રો કરનારો છે. એજચીતસમજવું

પંજા. - તાડનાપંજાનોવાયુ કફ પિત્તએનોનાશકરના
રો છે. વાંસનાપંજાનોવાયુ રગતપિત્તનો વધારો કરનારો
છે. લુગડાંનાપંજાનો મોરના પિછાનાપંજાનો તથા
નેતરનાપંજાનોવાયુ શરીરઉપર લીએતો ધણોસુખજ
રેલો છે. કોઈપણરોગની વધારનારો નથી. તથા કોઈપણ
રોગને ઊત્તપન કરતો નથી.

દિવસેનીદરા. - દિવસેનીદરા કરવીનહીં એપરમાણે
વઈદકશાસ્ત્રમાંલેખેલું છે. એવોનીચમ છતાં ધણો
કરનારો તથા જોન્નઉચકનારો, તથાગાડી ઘોડાઉપ
રજેસનારો, અતિસારથએલોરોગી, શૂલ, શ્વાસ, શ-
કતિહીનથએલો તથારાતમાં ઊન્નગરો કરનારો એવા
પુરૂષોનેનીદરા કરવાની છુટ આપેલી છે. તેપુરૂષનીનીદ
રાન્નગતર છે એરલ્લે અરધોઊંઘમાં ને અરધોન્નગતો છે
તેદિવસે અથવારાતમાં ધણીનીદરા કરેતો એપણરોગ

ગિતપન થતો નથી. તેન પરમાણે પેદમાં પણ અન સારીરી. તેરે હેવાસાઈં ત્મોન ન કસ્યાં પછી પ્રીય ત્માષણ કરવું. પાન ગુજીડું બાવું. સારી વસ્તુ હાથ માં લેવી, મનને જ્ઞાન દમાં રાખવું અને સારા સુંગંધી પદારથ વાપરવા, તથા નનરે સારી વસ્તુ ન્તેવી.

ચાત્રવું. - મારો ચાણુ ચાત્રવાથી કફ તથા ક્રોમલતાનો નાશ થાશે છે. અને જાગ જગીયામાં ફેરાથી શરીરને સુખ થાશે છે. જાત તથા તેન તથા જ્ઞાનુષ્ઠને વધારે છે. વારા તે અને સુખ શાઈં ધનવાન તથા શ્રીમાન તથા રાત્ર જ્ઞો જાગ જગીયા ફરીને તે જાગમાં સરવે લોકોને ફેરવાની પરવા જગીયા પે છે. કોઈ પધ્ધિ સાચા ત્મો કુ દેવાલય. જાંધીને તહાં જાગ જગીયા પણ તૈયાર ફરીને તેનો ઊં પયોગ કરે છે. દેવદરશન ફરીને જાગમાં ફેરે છે. એટલે- ગિતપનને બાગુણનો લાભ થાશે છે.

પગડી પેહેરવાથી ફાંજે દો. - પગડી જે તેનમાં વધારો કરે છે. નિમાલ્યાનો વધારો કરે છે. કફ તથા વાયુનો નાશ કરે છે. પણ પગડી હલકી ન્તેઈંજે. ને ત્માહારે હોંજે તો પિત્ત તથા જ્ઞાંજ નારોગ ગિતપન થાશે છે.

પગમાં ન્તેડો. - પગમાં ન્તેડા અથવા ચપેન પેહેરવાથી જ્ઞાંજમાં ગરમી થતી નથી. ન્તેડો ન પેહેરવાથી જ્ઞાંજમાં ગરમી તથા પગમાં કાનરા વીગેરેનો રોગ ગિતપન થાશે છે.

નીતિ. - ત્માહાર નતી વખતે હાથમાં લાંકડી લેવી. તડકામાં નવું હોંજે તો હતરી બધીને નવું. નેથી જ્ઞાંજમાં

પીડા તથા માથામાં શુભગિત પેન થતા નથી. ધુમાડો થતો જાય
 હોય ત્યાં ખેસવું નહીં. કારણ કે આખી જીગડી જાળી છે. દુઃસ
 મન પાડે જોઈતો હોય તો તેથી દુર રહેવું નહીં તો જોઈ
 કરીને જીગડે છે. પાણીમાં પોતાનું રૂપ નેવું નહીં. ન્તે આથી
 નિસતેજ થાય છે. નાગા એટલે ઘસાતર વીના પાણીમાં પે
 શવું નહીં. શરીરની શરીરની શિરાદી લી થઈ જાય છે. શાત
 રેદ હોય જાવું નહીં. તેથી પરમીયાનો રોગ ગિત પેન થાય છે.
 ભોનત માં મીઠું, તથા મગની દાલ તથા ઘી ઈ, તથા સાકર એ
 માની એક પેણ થી જ અવશ્ય નેઈયે. નેથી અન્નનો રસ ગિ
 ત્તમ થાય છે. પરકા માણના મન દુઃખ વાવું નહીં. દુઃખ વેતો
 પાછળથી પોતાના મનમાં સંતાપે થાય છે.

આપણે શરવેલો કો કરતાં સુજી છઈએ એવું અત્મીમા
 ન કરવું નહીં. કારણ મદગિત પેન થાય છે. ન અતા પેણું રાખ
 વું. નદીમાં તરવાન વું નહીં. કારણ પાણીની માલ દ્વારમાં
 બદલાઈ જાય છે. તેથી દેહને મેહેનત પડે અને વીકાર થા
 ય છે. પાણીમાં નુના વાહણમાં તથા નદારા પેથર ગિપ
 ર જે શવું નહીં. નેથી પેટમાં ઘાશની થઈને આંતરડીઓ દુ
 લી જાય છે. નાકમાં આંગલી ઘાલીને ઘસવું નહીં નાકને
 ઈ જાય છે. માથા ગિપર ભાર લેવો નહીં. કોકુહલકુ થા
 ય છે. ઘણો ભાર લેવો હોય તો બાધા ગિપર લેવો. દુશમન
 ના વગતુ પેણ જાવું નહીં કારણ સંશય થાય અને ભવ ચીંતા
 માં પડે. અને રોગ પેદા થવાનો સમય આવે છે. સ્ત્રી ગિપ
 ર દરેક પુરૂષોને વિશવાસ કરવો નહીં. વેશરિ આવીના તે
 ની મરણ પર માણે સુવાને પરવાનગી આપવી નહીં. એવી

દીનતથારાતનીચરતણુકુ.

૧૫

નરીતેઆત્મવું નેથીશરીરને સુનેયાએછે. વીઆધીકમી
થશે. વાશને એમાની નેરલીઆપણથીઆએ નેરલીરીત
લઈને ચરતવાછતાં આયુષ્ય નીસમય વધેછે.

હવેરાતનીચરતણુકુવીશે.

રાતે સ્નોન કરવુંતે પેહેલેપોહોરમાં કરવું તે કાંઈકેક
મીકરવું. તેથીઅનુરણ તથા વાયુથતોનથી. તથાત્મારે
અન્નરાતરે ખાવુંનહીં. પ્રાણીમાત્રને દરોન સ્ત્રીનીઈરહા
થાયછે. પ્રાણીરહાથઈછતાં ઘણાદીવશરેહે તથા જાય-
ડીમજીનહોયતો ધાનુનોજિગડ થાયછે. તથાપેટમાંવા
યુગિતપન થાયછે.

સ્ત્રીઓનોવિચાર. - જાણડીસોજ વરસનીથાય ત
હાંસુધીંજાનક ગણાએછે. જત્રીસ વરશની થાય તહાંસુ
ધીંજીવાન. પ્રમાસ વરસની થઈએરતેઘરડી તારપછીતે
હેને કામત્મોગ કરવાનીઈરહારહેતીનથી. જીવાન પુરેશે
મોટ એરતેતેથીંમોડીસ્ત્રીનેસાથે સંત્મોગ કરવાથીંજીવા
નપણમાંન બેહેતો વધયાએછે. જાડીજેઅવસથાવાલી
તેતરેણ તથાજાત્માએતેને લાયકુ છે.

તાનુંમાંસખાવું, ઊનાપાણીએનહાવું, નવુંઅન્ન
હું, તથાધીઈસાથખાવું. સોતવરસનીસ્ત્રીથાય તેન
સંત્મોગનેજીતમ છે. તથાજલવધારનારીછે. છ માઠાંતે
કુહુંછળિ. વાસીમાંસ, તાનુંદહી, વરધરત્રી, સવારનો
તડકો, તથાસવારેસ્ત્રીસંત્મોગ તથાગિંધ અછળિપ્રકાર
આયુષ્ય કમીકરનારાછે. એવાતમાં સરવત્રનોકોએ ધ્યા
નખાપીને તરનવું.

સ્ત્રીસમ્રાગમ. - સ્ત્રીસમ્રાગમત્રણદીવસમાં એકવાર
કરવો. તેજધેના શરીરને સુખે કરક છે. એહેવો સુશ્રુતનો
મત છે. તથા ખાંદા ખાણશે સ્ત્રી જ સુસ વરનવી.

સમ્રાગમમાં સ્ત્રીવચ્ચ કઈકરવીતે કુકું છળિ. - દૂરજે
હેલી, કામરહિત, ખેડી તથા અણગામી. બિમરે મોહોરી
રોગ થએલી, તથા ખોડવાલી નગરભીણી, તથા અદેખા
ઈકરનારી, ચોળીરોગથી પીડીત, એહેવી અસ્ત્રી સાથે સમ્રા
ગમ કરવો નહીં કરેતો રોગહિત પન્ન થાએ. કોઈવજતગર
ભિણી સ્ત્રી પાંચ માસ સગી ભોગવવી, પણ છઠા માસથી
વરનવી, દૂરજે હેલી સ્ત્રી ભોગવી હોયતો આંખમાં ઘણી
તરાનો વીકાર થાએ છે. સ્ત્રી સમ્રાગમ કર્યા પછી કહાંળી
પાખે કળિ અત ઘટે તહી તે કુકું છળિ. નાહાવું. તથા દુધમાં
સાકુર નાખીને પીવું તથા સેરડીનો રસ તથા ખાંડ વીગેરે.
તેવીને તેથી કરેલો પદારથ તથા નીદરા એઓ શરીરને
હિત કારક છે.

સ્ત્રી સાથે અતિ સંભોગ. - ઘણા સંભોગ કરનારા, પુ
રોને પેટમાં સુલ, તથા ખાંસ, તથા દમ, તથા નિસતેન પે
ણું, પિંડરોગ, તથા હસપરોગ, વીગેરે અને કતરાનો રોગ થા
એ છે. બાકાતે ત્રણ દીવશે સ્ત્રી સંભોગ કરવો. એન મારગ
હિત મહે. દરેક વાંત ધારણ તથા દીવસમાં અથવા સ
વારે તથા સાંજે દીવા વાજત તથા જાપોરે એવેલાએ સંભોગ
કરવો. ઘણું નીચું કામ છે. અને એનાથી શરીરનો નાશ થા
એ છે. તથા જલ દ્વય થઈને અને કન્નતના રોગો હિત પ
ન્ન થાએ છે.

દિનતથાગતનીવરતણુક.

૧૭

પ્રાતઃપાન. - એટલેરાતનાપેહેલાપોહોરમાંસુમારેપા
સેરપાણી ઢાકી મુકવું. અને પ્રાતઃકાલમાં ઠીંગલો કરીને પી
વું એવું તે કોઈ કરે છે તેહનું આગિશ વધે છે. પણ સવારે સુરખ
નો ઊદ્ધ અથતી વખતે પીએ તો તેહેને પણ પ્રાતઃ પાન કહે છે
પણ તેહેનો ગુણ નથી એને ને વખતે વખત સવારે નલપાન
કરે અગર બારળિપર મળવાગતે એટલે રાતના ચોથા પોરમાં ન
લપાન કરે તો ફાસેહો ઠેરલો થાએ તે કહું છઉં. અહરશત
થામ્નોન્ન, સંગ્રહણી, તાક્રુ તથા નલોદર, ઘડપણ, કોહોડ,
તથા ધરજીની ધરજી, મૂતર કુછર. આંખનો રોગ, કંજર રહી
મએલી હોય તો પેટમાં વાયુ થાય તે, એસર વેરોગ નય છે. ત્યા
કે નલપાન કરે તો બુધ્ધી માન થાય છે. કોહોય તો નય છે.
હવે પ્રાતઃ પાન હોલો ન કરવું તે કહું છઉં પેટ ફુલેલું હોએ તથા
અરકડી, તથા કફ તથા ઊદર વરધી એહે વોવિઠાર તેહેને હો
એ તેહેને પ્રાતઃ પાન વરખવું.

એ પ્રમાણે દીન ચર્ચા તથા રાતરી ચરી આસંક્ષે કરે
લી છે. વાશતે નેહેને સુખની ઈચ્છા હોય તો તેને એ પરમાણે
ચરતણુક કરવી.

રોગનું નામ તથા તેની ઊપર ણી

પાય.

કહાં રોગનું સું નામ તથા તેની પર સું ણી પાય તની
વીશેવીગત.

ઊપદંશ તથા ગરમી. - એટલે સંયોગથી ઊપનનારો
રોગ છે. પરમીયો એટલે ઈંદ્રીયમાંથી પર વેહે છે તેને વેહ

કશારાશ્રમાં પરમીઓ ને મેહ કેહેછે. તેવી સપ્રકારનો કહે-
 લોછે. પણ અનુભવમાં આવેલાનો પ્રકાર ચ્યારછે. એક
 દરરોન પેરેવહીને ધોતિઆને તથા પેહેરેલા લુગડાંને ડા-
 નપડેછે. બીજીને મુતરની વાજતે તાજેલા બીજીને પિસાવે-
 ચાએછે. તેથી જીવધણો દુખી થાએછે. ઠંડર દૂખે, તાવ
 આવે, સારીર દુખે અંગમાં દોષ ઊત્પન્ન થાએ, એન પડ
 વાદેનહીં. ત્રીજીને લાલ પરમીયો ઈંદીય માથી લોહી પડે
 અને વેદના તડેજલાને તેન પ્રમાણ થાએછે. ચોથો તંતુ
 મેહ એટલે પીસાજ કરતી વાજતે પ્રથમ સૂતર બેહેવો સાર
 નીકલે તથા મૂતરીર હયો પછી એક અથવા બે બુંદા પડે
 તેનુ નામ તંતુ પરમીયો એવા ચ્યાર પ્રકારના મેહ નેવામાં
 ઘણા આવેછે.

એઓ ઊપર ને નીચે ઊપાધ્ય કહેલા છે તેન જ્ઞાન વી-
 સવરસ એક સરખા અનુભવેલા છે.

પ્રથમ પડે વેહે તે ઊપર ઊપાધ્ય. - ગરમીનો રોગ થએ
 લાને બ્રહ્મડા સાફ થવા સાફ દરરોન રાતરે લાલ હરડાનું
 ચુરણ એક તોલો ગરમ પાણી સાથે એક માસ લગન પીવું
 મેઘીનો પાવો વનન તોલાર ઘાવો કાચી વનન તોલો
 ચા તથા સોના મુખી વનન તોલાર સાફ વનન તોલાર
 એટલા ઝોષ ઘાલાવીને અરધો શેર પાણી ઘાલીને કા-
 હાડો કરવો, અને તેનેનો આઠમો ભાગ રાજવો તે સવારે
 તથા સાંજરે જે વાજત પીવો કોઈ પણ પ્રકારનો પરમીયો
 થાએલો હોય તો પણ મરેછે. એમાં વેદના મતની બીજી
 કુલ નરેર નહીં.

આધીનુનામને તેણિપર ઊપાય.

૧૫

(૮૨) હરડાં, જે હેડાં, તથા આમલાં, એ ત્રણ ત્રીજીને ને બિ-
દૂલા કહે છે. તે ત્રી દૂલા આધીં બી કહાડીને વનન ત્રણતો
લા તથા રાન પુરી હલદ એ કતોલો એ હેવા ત્રણતો લા
લઈને તેમાં એ કસેર પાણી નાખીને ઊઘાલવું, પાસેર પા-
ણી રહે પછી અરધો ભાગ કહાડો લઈને તેમાં શિલાજીત
વાલર તથા પથરીયો, ભખાણાત્મેદ, વાલર લાંબીને જે
બોજત પીવું તેથી પરમીયો ન્નય છે. અને એ જેઓ ખડથા
ર પરમીયાં ઊપર ઊપયોગી છે.

તડેનીઓ પરમીયો. - તડેન વાલ્લા પરમીઓ થજો
એટલે પ્રથમ બુલાજ બેવો. અને મલસાફૂ કરવી. તાર
પછી મશાકલી કાલ્લા ખજુર સુમારે તોલાર બેલઈને તે
માંના બીજ કહાડી લાજવાં અને પાણીમાં ચો હોલવું
તથા તે હેનું પાણી માલની પીવું એટલે ઈંદી બની તડેન
જંધથા એ છે.

બીજી ઊપાય. - કરમહીના નહાડનું મૂલ તાહાડા પા-
ણીમાં એ કતોલો ધસીને સાંતરે તથા સવારે બેવોજત
પીવું સાત દિવસ પીએતો પરમીઓ ન્નય.

ત્રીજી ઊપાય. - બેહેરીનારી એલ અરધો તોલો વનને
પાણીમાં ધસીને પીવું. એ ઓશાડો શવારે તથા શાંતે બે
વોજત પીવું એથી સાત દિવસ માં ગુણ થાએ છે.

ચોથા ઊપાય. - અંદનનું તેલ દરરોન પાણીમાં આઠ દી-
ધાં પીએતો આઠ દિવસ માં પરમીઓ ન્નય છે. એ ચારત
ડેની આપરમી આતો ઓશાડો છે.

લાલ પરમી આતો ઊપાય. - સાબરલા નહાડની

છાલનોરસ કાઢાડીને દરવંજત તોલો ૧ તથા તેમાં સાકર
તોલો એક લાખીને દીવસમાં જોવંજત પીવો તેથી ત્વાત્
પરમી જાઓ ન્ન એ છે.

બીજી પાઠ્ય. - ગલ્લવેલ જાંડીને થોડું પાણી લાગે
ને તેને નોરસ કાઢવો. તેમાં દૂધ નવરાંક તથા સાકર તો
લો ૧ એ પ્રમાણે દરવંજત પીવો એ જોશડ દિવસમાં જો-
વંજત એ પ્રમાણે સાત દિવસ લગન પીએ તો ત્વાત્ પે-
રમી જાઓ ન્ન એ છે.

તેનું પરમી જાણી પર ણી પાઠ્ય. - એ ધણો કાઢવો. એ
થી છોડરાં વેદલાયતા નથી. તથા જોશડ થોડા દિવસ
કરે તો નતો નથી. એ હેવું વૈદના અનુભવમાં છે. એ વાશ
તે નલદીસાદિ થવા સાદું ણી પાઠ્ય પ્રસિદ્ધ કું છું. એનો
અનુભવ વધી દ્યો જો એ જોવો તથા વેદને એ રોગ હોય
તેને પણ એ જોશડ જોઈતી લેવું એ જોશડમાં પણો જો
રચનાથી પણ એ હે નત છે.

જોશડ કે લાનો લોર જોટલે તાપોડી જા કે લાની.
લાલતાં તે વંજતે કાપીને સુકવવું અને ફરીને લોરક
રવો. તેને કે લાનો જારો કે હે છે. તથા કુંડળમાં રેહેના
રાલો કોત્રેનો લોર ફરીને ણિવાસ સાદે કરી રાજે છે. તે
ની પુરી તથા પોલી જા વિગેરે પદારથ કરે છે. તે જારો વ
સર્થ પ્રાંતમાં તેથી મલે છે. તે તથા બીજું કુંડીને કું-
લવીને તે હેનું ચૂરણ કરીને તથા તીજી થોપે બિનીના ચુ-
રણ કરીને સમત્તાગ લઈને એક કા કરાં પછી સવારે ચા
માસો તથા સાંતને ત્રણ માસો તાઢાડા દુધમાં પીવું તેથી

તંતુપરમીયો જન્મીત ન્નજે છે. જે અનુભવથી કહુ છી.
 ણિપદ્મશરોગ. - એટલે ઈંદ્રી અણિપર નાની ફોલી થઈને
 ફુટે છે. તથા તારપછી ચાંદી પડે છે. તથા આમડી નઈને તે
 કાળે નજમ પડે છે. અને સોને આવે છે. તેને કોઈ ચાંદી તથા
 ટાંકી કહે છે. એણિપર જન્મીત ગુણ પડે એવું ઓશાડ નીચે સ
 જ્ઞાં પરમાણે

(૧૨) નારી જે જનું મુઠેલ તે સ તથા તેનો રસ કાડીને ચુલણિ
 પર ચાસણ માં મુકવું અને ણિ કાલવું તથા તે હેનું ને તે સ નિહલે
 તે તથા સુકાં કોપરાં પાણી માં ણિ કાલીને તે તેલ ચોપડવું તે
 થી નરમ પડે છે. તારપછી સંજનુ રંવાદીને તેના ણિપર લગા
 ડવું એ પ્રમાણે એક દિવસ માં ત્રણ ચાર વખત ચોપડે તો ત્ર
 ણ દીવસ માં ગુણ આવે છે.

(૧૩) ણિંડીનું તેલ લઈને તેમાં રાહાલખેલ ચીનેં જલ માં ઘું
 ટવી. તેનો મજમ થાજે તહાં સુધી તેલ લાજેવું તે મજમ
 સંવારે તથા સાંભને ત્રણ દિવસ માં બે વખત પ્રમાણે પડી મુ
 કવી. તથા ને વારે પટ્ટી કાઢાવી હોજે તે વખતે ગરમ પાણી
 થીં ઘોઈને સાફ કરવી. તારપછી જીભુ પટ્ટી મારવી એ પ્ર
 માણે કરવું. એ જો સડ સાન દિવસ કરે તો સારા થાય છે. વેહે
 લે ત્રણ દીવસ પડે વેહે છે. તારપછી નજમ સારી થાજે છે. અ
 ને પ્રથમ કરવું પડતું નથી.

(૧૪) ઘોલો ઠાથો પાણી માં ઘસીને નજમ ણિપર લેપ કરવો
 ને પાણી માં ઘસેલો હોજે તે પાણી માં આમલી ચોલીને
 કાપડે થી ગાલીને લેવું તથા તે પાણી માં કાથો ઘસવો. અ
 ને તે ણિપર ચોપડવો એટલે નજમ સારી થાય

(૮૧) સોને આલેલો હોએતો ઈસેસનો ધુમડો બેલો.

જઘથએલાહોએતો તેનીગિપરગિપાય.

જઘએટલે જાંગનામાંધામાંગાંઠયાએ. તેનાનેરથી
તાવઆલેછે. ચલાઈસડેનહી. ઠણકાલાગેછે. તેથીફુજ
ધણુઆએછે. બાશતે તેથતીવંજતે જિંજરાનાઝાડનોચી
કલથાગૂગલ તથા કાબુનાબીજ ઘસીને બેપકરવો. તે-
થીત્રણદિવસમાંગાંઠલેસીનજએ અનેગુણતાબડતોન
થાએછે.

(૮૨) જંદુકનો દારૂ તથાગુનર એ બેચીને લઈને પેહેલાં
ગુનરઝીણોવારીને પાણીલાવો. પછીતેમાંજંદુકનોદારૂ
બાજીનેધોલીને દારૂનાગુનરનાબેપમાંમેલવીને ચુલાગિ
પરમુકવો અને સેપથવાપેછી જઘગિપરચોપડવો. અને.
જઘગિપર સેઠકરવો એટલેગાંઠલેસીનજ. દારૂગુનરના
સેપમાંમેલવતીવંજતે બલતુંકમીરાંબેવું. નહીતોદારૂસ.
લગીનજએ.

(૮૩) એબેગિપાયથી સારીનથાએતો મરણીનાઈડાનો
રસતથાસીંદુર એનેબેબવું. અનેતેફેનીપટીમાવવી. તેનાથી
ગુણઆલેછે.

(૮૪) જઘગિપરનલોમુકાવીનેલોહોઈકાહાડિલાબેવું ત
થાતેગિપરસેપકરવો. તેમઘતથાજંદુકોડવાનુદારૂકાંપનો
તથાબિંજૂનોરસ એમેલવી બલમાંધુંટીનેસેપકરવો.

(૮૫) કપાસનાઝાડનોમૂલલાવીનેતાહાડાંપાણીમાંઘ-
સીને ચોપડવું સરવેબધોસારાથાય એમાંસંશયનથીએ
રોગથીમાણશનાઆંગગિપર વિસફોટકના સરખાંફોલ

થાએ છે. તથા ચામડી જગડે તથા કોઈ વેળે સાંધો પણ પડે છે. અથવા ચામડી જીગડીને કોઈથએલો હોએ એવું શરીર થાએ છે. એગિપર ઊપાય.

(૧) ગુલાબની કલી સુમારે તોલા ૩ સુખી પાસેર દુધમાં સીંબવવી. અને જરોજર સીંચી એટલે તે દુધ ગાલવું તથા કુંચો કાઢાડી નાખવો અને તે દુધ રાતરે પીવું. તેથી એક વીસ દિવસમાં શરીરની ચામડી શરવે પ્રકારે સારી થાય તથા સરવે તરાની ગરમી નાશ એ દુધથી દરોન જે નુલાબ તથા એ પેણ વેળે કોઈને એટલાએ નુલાબ નથાથ તો ગુલાબની કલી તોલા ૩ કહેલી છે તે અડી રાતથા ૩ ત્રણ તોલા સુધી લેવીથી નુલાબ થશે.

અતિસારરોગિપર ઊપાય.

અતિસાર એટલે બાંધેલું અન્ન નહીં પચીને નુલાબ થાએ છે. તેહેને અતિસાર કહે છે. ચૈદકસારમાં ઢ પ્રકારના અતિસાર કહેલા છે. પણ આગ્રંથમાં અનુભવ થએલા એહેવા ત્રણ પ્રકારના કહું છું. અતિસાર તથા અતિસાર તથા આથ અતિસાર એહેવા ત્રણ પ્રકારના અતિસાર છે તેહેના મીનો અતિસાર થાએ તે વેળે હાત પાય ગલાય છે. અને ગોટલા આવે છે. પેટમાં ડુંટીનાની એના ત્માગમાં દૂજે છે. તથા ચુકલાને છે. તરસ લાગે છે. નાહો ફરતી વેળે દુરગંધી વાલો અને પાણી સરખો નુલાબ થાએ તેહેને અતિસાર કહે છે.

અતિસારિપર ઊપાય.

તેહેને અતિસાર થયો હોએ તેહેને ત્યારે અન્ન ખાવા

આપેવું નહીં. અને પૈરમાં દુખનું હોજે તો તે સેક વું અને આંખ
ના આડની છાલ તથા ન્નંદુડીના નહાડના છોડાં તો ભારજો
પ્રમાણે લઈને અરધો સેર પાણીના ખીને ઊઠાલવું અને આ
ઠમો હિસો રહેત્યારે પીવો તેથી આડાનો ગંગા સરખો પ્રવાહ
ચાલેલો હોય તો જંઘયાએ એ ઓશડ એક દિવસ માંચ-
ણવાર ખેવું.

(૨) કડુના ન્નહાડનો મૂલ લઈને તાહાડા પાણીમાં સુખા
રે એક તોલો ઘસીને એક વાર આપેવું. એ પ્રમાણ એક દિવ
સ માંચણવાર આપેવું એથી અતિસાર જંઘયાએ. પથ્ય-
મધુર અને હલકું એહેવું અને નાજાવા આપેવું.

લાલ અતિસારનું લક્ષણ એટલે પેરીસા. — આડા
સાથે તથા પછેથી આડો લાલ થાય, માથું દુખે, શરીરનો રંગ
કાળો દેખાય, નાક ઊંચત થઈને આંખે જંઘાડે આવે-
અરિથિ તથા અનનો અભાવ થાય એ તેન ઊપર ઊપાય.
લાલ અતિસારવાલો માંદો મનુષ્યને તલેલું તથા ત્રાહારે
અંન નાવા આપેવું નહીં. તાહાડો તથા ઊંઘો એહેવો મધ્ય
મ પદારથ નાવા આપવો. ઓશડડાંડેના છોડાં તથા જી
નાપેત્રાં એહેવો કાહાડો કરીને આપવો. તેથી લાલ અતિ
સાર જંઘયાએ. દર એક ઓશડ વનન માં તોલો ૫ એ
ક એ પ્રમાણે પીવું. તથા અરધો સેર પાણીના ખીને તેને
ઊઠાલીને આઠ માંભણ રહેત્યારે એ કાહાડો તે લેવડ
તે પીવા આપવો. કોઈ ઘીને ડાંડે મનાં છોડાં ન મલે તો એ
ખેલાં ઝિલ્લીના પંચાનો કાહાડો કરીને આપવો. તેથી પ-
ણ ગુણ થાય. નેહેને ન્નહાડના મારગે જો હોઈ પડે છે. અ

રોગનુનામતથાતેનોળિપાય.

૩૫

નેગુણ નહીં થાએ તો તે હેનોળિપાય તલનું તેલ તથા કરડનું તેલ સુમારે એક મળા અને માણશન હાનું તથા મોહોરું હોએ તો તેમ માણે તેલ લઈને એક વાસણમાં તથા પાતેલામાં અથવા પિપેમાં નાંખીને તે માણશને એટલે લાલ અતિસાર લા માણશને નાળો કરીને બેસાડવો તથા તે હેને તેલ માળે ઠાપછી તે વાસણમાં તેલ હોએ તે વાસણમાં ને હેની કંઞર પિપર આવ્યું ને ઈયે. નેથી એક કલાકની અંદર લાલ અતિસાર બંધ થાએ. તથા એક દીવસમાં બે વાર બેસાડવો નેથી સારોગુણ આવશે. આ જીનીત અનુભવ થાએ તો ગુણ છે.

૩ નેળિપાય. - ઊપર લાખેલા ઊપાયથી ગુણ નહીં આવે તો તથા આ ઊપાય કરવાને અનુકુલ ન આવીતો જસ બેસની ડીડવાં લાવીને સીજવાં અને ગરમ કાપડ એટલે ઊનથી વણેલું લુંગડું લઈને તે તેલમાં સીનવીને લાલ અતિસારવાર રોગીને ડુંદીઠી ગુદલગી સેક કરવો. નેથી લાલ અતિસાર બંધ થાએ. એમાં સંશય નથી. માકડ હાડું એટલે કંઞરથી કાંઈક નીચે હોએ છે. તે હેને માકડ હાડ કે હેવામાં આવે છે.

આમ અતિસાર. - આમ અતિસાર એટલે થોડો થોડો મજપડે પેટમાં દુખે, તથા દુખવાની સાથે બહાડાની શંકા થાએ છે. ગયાં પછી ફીણવાલો એક બેરીમાં તથા થોડો બહાડો આવે છે. પછી કંઈક વજન ગયાં પછી ફરીથી બિલુવા રહે છે. તથા ખેહેલા પેટે બહાડો ને વું પડે. બહાડાની નગોએ અગલ લે, હાથ પગ દુખે આંખમાં આગ લલે, અડધી થાએ તથા તાવેલા આવે. એ હેવા લક્ષણો આમ આતીસાર

માંથાએ તેળિપર ઊપાય.

(૧) પ્રથમ રાતાં બીના (ડોહમનું) તેલએનું મકની વડી
ઓ તથા ગોલી ઓ કરેલી હોએ છે. તથા તે હુંનું કડે છતાં પા-
તલું થાએ છે. તે વનનમાં એક તોલાથી તે બે તોલા લગી-
માણશનું કીવત નેઈને આપેવું. તે તેલ કાંઈક ઊંચું થાએ
તે વાજને પીવાને આપેવું. તથા તેળિપર તાહાડું પાણી પીવા
ને આપેવું તેને કરીને આશ્વજ્ઞતિસાર જંબધાએ.

(૨) આદાનોરસ સુમારે તોલા ૨ તે માંસ પેત બાંડતો લો
પોણો તથા ઘીઈ અરધો તોલો લંઈ ને ગરમ કરવું. તે લોક
રીને તે હેને ચાટણ થાએ. એ પ્રમાણે ચાટણ થાઈ એટલે
તે નાહાનો બે વરસની અંદરની છોકરાને એક દીવસમાં
ણવજેત ચાટવા આપેવું. આઠ વરસના છોકરાને એક દી
વસમાં બે વજેત ચટાડવું. તથા મોટો આણશ હોએ તો દ
ર વજેત એમાં બેલું વનન નેઈને એ પ્રમાણે બે વજેત પા
યું તો આશ્વજ્ઞતિસાર તથા આશ્વજ્ઞતિસાર જંબધાએ છ.

અહરસ રોગ ઊપર ઊપાય.

અહરસ રોગ. - આરોગ છપ્રકારનો વૈદકશાસ્ત્રમાં કેહે
લા છે. પણ અનુભવમાં ત્રણ પ્રકારનો આવે છે. એક આડ
વાલે મશા પાએ છે. તથા તે લાંબા છતાં મોટા તથા નાના
ને લંબોડ એવા હોએ છે. તથા તેથી મલસાદે થતો નથી
અગની મંદ થાએ છે. શકતી હીન થાએ છે. નેમ પેટ મો
ટું થાઈને શકતી રહિત થાએ. આમ ડીધોલી થાએ. આ
નાં બેશતાં ઈન્ધ થાએ. એ એક પ્રકારની અરશનો રોગ છે
બીને મશા બાધી તે આડા બાટે હાકામારે એ હેન પડતું ન

ચી. બિંધાવેનહીં અન્નખવાયનહીં. તંથાન્નાગવાટેઅગ
તીતથા ચીડણાપણું થાએ. તથા તેથીઘણુજ માણસાએ
જનરથાએછે. તીન્ને આડાવાટે નહાડેનતીવજતે સાહોઈ
પડેછે. અનેપેહેલોથોડોં મલપડીનેં તારપછીતોહોઈપડે
છે. તથા અંદર ઢાળાઠામારેછે. અથ ॥ કોઈને જોહોઈવડતું
નથીં તથા અસાપણ વેહેલા ઉપર આવતાનથી. અનેથોડા
દીવસ ગયાં પછી મસાથાય છે. તેહેને પુનસી અતિસાર
એપરમાણો કહેછે. તેહેના લસણો એહેવાનછેકે અગ-
નીમંદથઈને નાકોવત થાયછે. એરોગ ઘણો મોડોછે. વાશ
તેથતોન તુરત ઉપાય કરવો. -

મસાથાએ તેહેનીઉપરઉપાય. - સીસાને સાતો-
કરકો લઈને તાહાડાપાણીમાં ઘસીનેં મૂલવ્યાપીનામસા
ઉપર ઓપડવો. તેનેકરી અનેકપ્રકારનીઈન્ન તથાઢાળાકા
જંઘ થાએ. તથાન્નનતી રોગવધતોનથી. -

(૮૨) ત્રણપ્રકારનાઅરસરોગઉપરદવાઈ. નેહેને આરો-
ગહોએતેણે અંજોડનુંતેલ કાહાડવું. અનેતેતેલ ધોએ
લાકાપડની દીવેટકરીને ગુદમાંમુઠવી. એટલેઅરસનો
રોગ સમૂલનજાએછે. તથા મસાગલી પડેછે. અનેઆગ-
વીગેરેનીઈન્નથતીનથી. એખચીત અનુભવેલુંછે. અ
કરોડનુંતેલ મલતુંનથી વાશતે અકરોડ લાવીને કોડીને
તેમાનોમગન લઈનેં તેને માપેમાંદાબવો એટલે તેહેનુંતે
લનીકલે તેનોઉપયોગકરવો. -

(૮૩) ત્રીન્નેઉપાય - એઉપાય અરસરોગઉપરઘણો
નઉપયોગીછે. તથા સરવેનેસુલભછે. તેએકેક હડવી

તુંજડીનો સ્ત્રીલોપાત્તો લાવીને ચોખાની પેન ફરીને તે હેમાં
બારવો. અને તે હેમાં ગોલરાખીને. ગુદને લેપ કરવો. તેથી મૂ
ત્રરોગ ન્નજે છે. અને કોઈ કડવી તુંજડીના પાતાથી ગુણ થાજે
છે. તથા કોઈને ફૂલથી ગુણ થાજે છે. ફૂલ ત્યાવીને કાંબુમાં
વાંટીને ગોલરાખીને લેપ કરવો. એથી પણ ગુણ થાવે.

(૮૪) તુરાં હોવાના બીયાને સમત્તાગ સિંધવ લઈને કાંબુ
માં વાંટીને લેપ કરો છતાં અરસનો રોગ ન્નજે છે. એનો શાકરા
મજાણ છે.

અરશના રોગ ઉપર બાવાનું ઝોશાડ.

મીતરો તથા પીપલાનું મુલ એ હેનું ચુરણ સમત્તાગ
લઈને દરરોજ કોંચત ન્નેઈને એક માસાથી તે બે માસા ત્કી
ગોલમાં મેલવીને ગોલી ફરીને બાવી. તેથી પાંચ નશાડ
તી થાય છે. અને અરસનો રોગ સારો થાય છે.

(૮૫) કાયડીના પાલાનો રસ સુમારેનો લો એક (૧૦) હાહા
ડીને તેમાં ગાખનું ઘીઈ એક સોલો બેલવીને અગર નેત
એ બેલો સચારે તથા સાંને એ પ્રમાણે પીંચાથી અરસનો
રોગ સાત દિવસમાં સારો થાય છે.

(૮૬) ચણોદીઆ ત્ત્તાનું ચુરણ, કોહોવાના બીજ એ
સમત્તાગ લઈને પાણીમાં વાંટીને કાપડાની દીવેર ફરીને તે હે
ને ત્રણ નસમાં બની ન્નવીને ગુદમાં મુકવી. તેથી અરસનો
રોગ ન્નજે છે.

(૮૭) વડના જાહાડનાં પાંકાં પાતરાં બાલીને રોજ કરવી
અને તેને તલનું તેલ સાથે બેલવીને અરશ ઉપર લેપ કરવો.
એનો શાકરાયુ પુરુષોએ અનુભવેલું છે. એ પ્રમાણે હે હે છે.

રોગનોનામતથાતેનાળિપાય.

૨૧૦

તથામલપણસાદેથાએએનેઅરસનોરોગજાએછે.

(૬૮) ધુમડોલેવો તેનો પ્રકાર - કણકતોલાચાર, હિંગમાસા
એ તથાભીલામાચારજ એત્રણ જનસ એકઠાવાટીનેચુર
ણકરવું. તથાતેહેનો ધુમડોગુદનાદવારમાંલેવો. નેથીઅર
શનોરોગજાએછે. —

(૬૯) ત્તુરાફોહોવાનો કાડોલઈને દરમહીનેએકવારતેકાહા
ડાએ ગુદદવારસાંદેધોવું એમકરેછતાંઅરશનોરોગજિત
પેનથતોનજી. વાશતે નેહેને અરશનોરોગથએબોનથી
તેપુરેષેસુધ્યાંઆએળિપાએકરવો નેથીસ્તરીરનેસારીરી
તેસુરેથાએછે.

(૭૦) કંપાસનાખાડખાળીનનોમગનતથાલસણતથા
સાળુધાર તથાહિંગએએસમત્રાણલઈનેબેલીનેગોલી
બોરબેવડીકરવી. સવારેએકતથાસાંનેએકબીન્હાપણી
સાથે ખાવી નેથીઅરસનોરોગમુલસહિતજાએતથાવા
બેવારેબીપનતોનજી. એજબીતજાણવું.

અભુરણરોગ.

અભુરણએટલેઅગનીમંદથાએત્તૂનેલાગતીનથી.
દુરગંધવાસીઓટકારઆવે તથાઅનનબાજવાએએપ્રમા
ણેથાએ. નેથીશકતીકમીથાએછે. તેળિપરળિપાય.

(૭૧) હિંગફુલવીને તેનીત્તુરીકરવી અનેકબીચતપ્રમાણે
ત્રણમાસાથીતેછમાસાલગીલઈનેતેમાગળીતુંથીઅર
ધોતોલોલાખીનેદીવશમાંબેવારખાવુંતેથીઅભુરણ
મટીનેત્તૂનેલાગશે. એસાધારણળિપાયછે.

(૭૨) આધુપાનોલાથીતેઅરધોતોલો તથામીતુપાનોલો

આવીને જાણુ હોયતો અભુરણનો નાશ થાયજે.

(૮૩) સુંઠની કડી. સુંઠ છાછ માંસુ ખારે એક તોલો ઘસીને તેહેમાં હીંગ થોડીક નાંખીને મીઠુલાખીને જી જી કાઢીને સવારે પીવું. નેથી અભુરણનો નાશ થાયજે.

(૮૪) તાપ સુંઠરીનું ઝાડ થાયજે. ને જાડા જીના ઝાડ ને વડું મીઠુ થાય છે. તેના પાતરાં. સેવતીના પાતરાં સરખા હોય છે. એ ઝાડ કોકણ પ્રાંતમાં ધણેઠે ફાળે હોય છે. તેના પાંચા નોરસ સંધ્યા કરવાની આશ મની ત્વરીને પીવો નેથી ઘણા દીવસનુ અભુરણ હોએતો પણ એક કલાકની અંદર સા-રથાયજે. તથા ત્વૂંજ તતકા સલાગે છે.

(૮૫) નીરગુંડીના ઝાડના પાતરાં નોરસ કાઢાડીને તેમાં મીઠુલાખાજીને પીધું છતાં તેન વાજતે અભુરણનો નાશ થાયજે. એજ ચીતન્નણાવું.

(૮૬) ચીતરૂનું મૂલલાવીને સુકવીને ચૂરણ કરીને ગુલા જના પાણી સાથે એક માસો પીધું તો નેથી નરરાત્રી પ્રદી મથાયજે.

ત્વસમજરોગ.

ત્વસમજે નરોગ એટલે નેહેનો કફ સુકાઈ ન્ન એ છે. અને પીત્ત તથા વાયુ જેણી એક ઠાંથાજે તથા તેહેનો અગ ની વધે છે. તથા તેને ત્વૂંજ ઘણી વાગે છે. તથા અન્ન જાધું હોયતો વાલધાતુને પેચવી નાજે છે. તેથી ક્ષીણ તથા દુરજલ થઈને હદાચીત મોત મળું પણ થાયજે. તથા અન્ન જાધુતો વીઆ કુલ થાયજે. તથા નાહુવત થાયજે. અને નહી જાએતો દમ તથા દાહા ઊતપન થાયજે. એ પ્ર-

માણે ત્મસમજેનરોગહાથ પગને નજલા કરે છે. પેટ મોંદુધા
એ છે. એરોગળિપર જિયાય.

૮૧૧ જોરનાજીબનો મગન સુમારે અરધો તોત્મો તાહાડા
પાણી માંવાંરીને પીવો નેથી ત્મસમજેનરોગનોનારાથઈ
ને જોરદાર તથા તેનવાલોથાએ છે.

(૮૨) જાપડીનાથાનના દુધમાંગિજરાના જાહાડનાહો
ડાંધસીને પીધુંહોયતો ત્મસમજેનરોગથાએ છે. તથાશન
રીરનીરોગીથાએ દૂધએકતોલોતથા છોડાં પાતોલોથીતે
અરધોતોલો સુધી માણશના શરીરનું કોવત નેઈને લેવું. પ
થાવીગેરે કરવાનું કહીનથી. ત્માહારે અન્નજાવું નહીં, ઘણું
પાણી પીવું નહીં.

(૮૩) અંજીરાનાજીબ છડીને સાંડે કરીને તેહેમાંગાયનું
દૂધનથાજાડ લાવીને ખીરકરીને સાંભરે તથાસવારે બે-
વોજત લેવું. નેથી ત્મસમજેનરોગશારોથાએ છે. અંજી-
રાનાજીબ એકતોલો તથા દુધપાસેર એપમાણેલેવું.

(૮૪) તાપડીમુંડેલું ૧ અગર ૨ ઘીસાથે સાંભે જાવું નેથી
ત્મસમજેનરોગ સારોથાએ તથા નહરાગનીને ખગર કરે છે
એમાં શંશાય નથી.

અભુરણ તથા ત્મસમજેનરોગ કહાંકારણથી
થાએ છે. તેહેનો બધાકારણો.

કેકયેલાએત્મોનન કરવું, પાણી ઘણું પીવું, મલમૂત
રનોરોધ કરવો, જિન્નગરો કરવો અને મનસરતથા તંબ-
કરોધ, તથા કોપ, તોત્મ, તથા શોક, તથા દરીદરપણું એ
હેવું અચરણ કરવાથી તથા મનમાં આત્મનાથી દેશ્યે-

લું અન્નપેચનથતું નથી. એકારણથી અભુરણ તથા ત્વ-
સમંજેનરોગ પેદા થાય છે.

(૮૫) ધાવણા છોડી રાત્રી સુતર લઈને ત્રણ વખત ગાત્રવું-
અને અરધો તોલો પીવું એથી અભુરણ અને ત્વસમંજેન
રોગનો નાશ થાય છે.

(૮૬) અભુરણ અને ત્વસમંજેનરોગથી ઠોઈને એકારા
આવાની થઈને અન્ન પેટમાં રહેતું નહોતો બીલીના-
પત્રાંતથા સુંઠ એને નસતેમાં બીલીના પત્રાં એક તો-
લો તથા સુંઠ અરધો તોલો અને અરધો શેરવાણીનાં બીને
તેને નોઝાહાડો કરવો. તેનો આઠમો હીસો રહે તારે બીનારી
ને પીવો. એકે માણે સાત દિવસ પીવો. એથી બદ્ધરોગ
મારા થાય છે.

કુરમનારોગની પરીક્ષા.

કુરમનો રોગમાં બે પ્રકાર છે. એક બાહ્યનો કૃમી ત-
થા એક પેટમાં કૃમી પેદા થાય છે. એવા ત્વેદ બે છે. બાહ્ય
રનો કૃમી એટલે બુદ્ધિ નથાની બે માથામાં તથા શરીર-
બે પેટ પેદા થાય છે. એ બે ડરીને અભુરણ તથા મેલા પ-
ણથી તથા દુરગંધી થાય છે. તથા તે થયાંથી આંગમાં
ઘવડ તથા ખરૂં તથા ફોડ તથા કોહોડ એ રોગ થાય છે.
તેના બે પ્રકાર.

(૧) માંજણ એક તોલો તથા પારો એક તોલો એને લઈ
ને પરાતમાં અથવા થલીમાં અથવા પોહીલાવાશાણમાં
હાથથી ઘુટવું અને માથામાં ધાવીને ચોલવું અને છા-
ઘડી લગી રાત્રી સુતર પછી સ્નાન કરીને માંચું ધોઈ તા-

જેવું નેથી સરવેતુ જો મરે છે.

પેટમાં કરમ થાએ તે હેને કોઈ નંતુ પડા છે છે. તે હેના લક્ષણો તાવ આવે શબ્દનો તથા શરીર સારંગ બદલાએ છે. પેટમાં બુથાગે તથા ઢાતીમાં હુબે તથા અંગગત્વાઈતવું થાઈ. તાગે અન્ન ધીપર અરધી હોએ. જવાય નહીં. અતિ સાર-એટલે તાગે નહાડો થાએ, ઊલટી થાએ. તરસ તાગે પેટમાં શરીર લેવાઈ નરએ, અને શરીર ધીપર શોને આવે. તથા ખાસ થાએ, એટલા લક્ષણો ઘણુ કરીને હરમ થાએ હોય તો થાએ છે. તે હેનાળિપાય.

(૧) વાયવડંગતોલો ૧ લઈને કાઈ ક જારી ક કરવી. અને અરધો શેર પાણી નાંખીને કાહાડો કરી તેનો આઠમો ભાગ કોવત બેઈને બાલકને તથા મોરામાણાને પીવાને આપવો. તેથી કરમનો નાશ થાએ છે.

(૨) ગાયનો દૂધનો લાડ લઈને એક સ્ત્રી લાખું લઈને તે હેને ખીલાએ કરીને કાણું પાડવું દીવાથી બાલકું એટલે તે હેનું તેગ લનીયે પડે તે તે દૂધમાં એક અથવા બે રીપાં પાડવાં તથા તે તે લલાને લુંદૂધ કરમ થાએ તો રોગીને પીવા આપવું. એવે માણે એક દીવસ માં એક વાર સવારે પાવું. એ પ્રમાણે ત્રણ દીવસ પાવે તો હરમનો રોગનો નાશ થાએ છે.

(૩) મીરફલના મનાએ કનહાડના ફેલ છે. તે હેનું ચુરણ કરીને ગોલમાં એક માસાથી તે ત્રણ માસા સુધી કોવત બેઈને પાએ તો કરમનો રોગ શારો થાએ છે. એમાં કઈપણ સંશય નથી. એ જોશડ અમે ઘણાં કાણે અનુભવ લઈ ને બાંધેલો છે.

કમલાનોરોગ.

કમલાનેરોગમાં પિત્તકારકપદારથ જાઘાથી થાય છે. તેનાલક્ષણોકુહુંછળી.

કમલોરોગ થયોહોયતો તેમનુષ્યનીઆંખ તથાનજો તથાઆંખડી તથાશરીર તથામલ તથામૂતરજેસંઘવા પીવાથાજેછે. તેહેનેકમલો કહેછે. તેનાગિપાય.

(૧) બુનીએકયાલ રાક્ષસીગિપાયજેછે. તેમનુષ્યના ડાબાહાથના ડાંડાગિપર તથાડોડીએડામ્મદીજેછે. તેમના પાડીને પદવેહેવામાંડુંએટલેકમલોરોગજન્મજે.

(૨) કુવારના કાંઠાનારસ કાહાડીને નાકમાંએટીપાંમુ કવાતારપછી ઊઠીને જેસવું. એટલેકમલોસારો થાજે.

(૩) નુવરનાઝાડની પાતરાનોરસ કાહાડીને નાકમાંમુક ચો એટલેજેદીવસમાં કમલાનોરોગજન્મજે.

(૪) હીંગપાણીમાં ઘસીને આંખમાંઆંલુહોયતો કમલા નોરોગસારો થાજેછે.

(૫) ઘુઠુંસાફ કરીને તેમાંથી કાકરાવીગેરે કાહાડીને થાલીમાંઅથવા તરત્રાણીમાં બાલવો એટલે તેહેનું તે- લચીકુણુ તથાલાલ નીચે પડેછે. તે આંખમાંઆંલુ હો- યતો કમલોજન્મજે.

(૬) ગધેડાની લીદવાંડીને દહીમાંતેનોરસ કાહાડી- ને પેદમાંજેતોલોપીવાઆપવો. જેથી કમલાનો રોગ- જન્મજે.

(૭) ધોલીગાકરણના પાલ્યનારસ કાહાડીને આંખ માંઆંલુ છતાં કમલાનોરોગ સારો થાજે. નેનહીમલેતો

રોગનોનામતથાતેનાળિપાઘ.

૩૫

દારિહત્વદ પાણીમાં ઘસીને આંખમાં આંખ હોયતો કમલો
નજી. અગર ફરફીના અંનન કરીધી હોયતો એરોગ નજી
છે. સમયે કાઠીન નખલેતો આખ સુંઘસીને આંખ છતાંજો
રોગ સારો થાએ છે. એસરવે અંનનો અનુભવ લઈને લાજો
લા છે. એમ સમજવું.

(૮) ભુરાંકોહોવાનારસ કાઠાડીને નાકમાં મુકવો એથી
નીસચે કમલો નજી છે.

ફાસ. - એટલે ખાસ તે પાંચ પ્રકારની છે. વાયુની તપિ
તની, તથા કફની એવી ત્રણ તરાની તથા ઢાતીના દરદની
તથા ક્ષયરોગની એ બે તરાની મલીને પાંચ તરેની ખાસ થા
એ છે. તેમાં કોઈપણ તરાહની ખાસ થાએતો તેને તુરત
ઊપાધ કરવો. વારત્તગાડવું નહીં. ઓશાડ કરતાં વારત્તગા
ડેતો તેનું ભેરવધે છે. ને ભુવનો નાશ કરે છે. વાશતે થઈહો
યતો તુરત સંભાલતરાજવી. ખાસ થવાની પેહેલા લક્ષ-
ણો શું થાએતે, મોડામાં કાંટા પડે છે, ગલામાં ઘવડ આ
વે તથા ગલું ઓજવાએ, એ લક્ષણો ખાસ થાની પેહેલા
થાએ છે.

ઊલટીસાથે ખાસ થાએતે નાલ્લક્ષણો. - ઢાતી,
ઘાંટી, તથા ડોકું પેટ અને વાસો એટલે કે કાળો શૂલ થાએ
છે. દરરોગ ખાસ આવે અને સજદ બદલાય છે. તેના ઊપ-
ર સર્વો ઊપાધ.

(૯) સુંઘ તથા કાલી દરાક્ષ, કાંકડશીંગ, ત્મારંગ મુલ,
એથાર ઓશાડ અરધોતોલો શુમારે વનન લઈને તેનો ફ-
હાડો કરીને આઠમો ભાગ રાખવો. સવારે તથા સાંનરે પા-

તોઓમધમાંલાગીને દિવસ ત્રણ પીછું હોય તો વાયુની ખાસ
જાણ છે. એ પિત્તમ અનુભવેલું છે. વાયુની ખાસ જીપર અ
ને કળિપાય છે. તેમુકીને એક જીપાય દોને લો છે.

પિત્તની ખાસનાલક્ષણ. - છાતીમાં દાહ તથા તાવ,
મોડું કોરડું થાયે મુખે કડવું થાયે, અંગ પીલું થાયે, મુખ-
માં મોલ આવે તથા સર્વગે દાહ થાયે એ લક્ષણ પિત્તની
ખાસના છે. તે જીપર રાત્રી બાળાઓ શરૂ.

૮૬) અરડૂસો, ગલો, ભુઈરીંગાણી એ ત્રણ નનસો અર
ધોતોલો પ્રમાણે રહીને અરધોરોર પાણી લાગીને તેનો
કાડો કરવો આઠ મોલનાગર હે નારે જિતારવો. ને સવારે ત
થા સાંને પીવો. એટલે એ રોગનો નાસ થાય.

૮૭) ચીકણા મુઠા, તથા ભોયરીંગાણી અરધોતોલો લ
ઈને અરધોરોર પાણી લાગીને તેનો આઠ મોલનાગર કાઢાડો
ફરીને પીધો છતાં પિત્તના ખાસ જાણ છે.

૮૮) નેઠી મધ, પીપલીમૂલ, પીપલ, દરોઈ, તથા દરાજ
એ ઓશરો સમભાગ લઈને ચુરણ કરવું અને ઠોંલત નેઈ
ને એક માસાથી તે બે માસાલગી મધમાં લેવું. તેણે ફરી
ને પિત્તની ખાસ જાણ છે.

કૃદ્ધસ્વાસનુલક્ષણ. - મોડું ચીકણું તથા અશકતી,
તથા સર્વશરીર કૃદ્ધ ફરીને ભરેલું, અરધી માથામાં ર
લ એ લક્ષણ થાય છે. તેના જીપર જીપાય.

૮૯) બેહેડાનુ ચુરણ ધી ઈમાં તલીને પાતરામાં ધાલી
ને બાંધીને બાહેર કપડાં છાણ ફરીને ફરીથી અગ્નીમાં
મુકીને બાફવું. પછી તેમો હોડામાં વારેવાર રાખવું તેથી

રોગનાનામતથાતેનાળિપાઘ.

૩૭

કફની ખાસનોનાસથાએ.

(૧૨) નાગરમોથો, તથા પીપ્પલી એનું ચુરણ સુમારે એક માસો મધમાં પીએ તો કફની ખાસ સારી થાએ.

(૧૩) પીપ્પલીમુલ, જીલી પીપર, મોઠી પીપર, તથા ધીરો એઓ શરીર સમત્વાગ લઈને ચુરણ કરવું અને મધમાં લેવું તેથી ગુણ થાએ છે.

હાતીના દરદથી બિતખન થતી ખાસની પરીક્ષા - ઘણા અરજી સાથે સંભોગ કરવાથી નિષણ્ડ બિધના થી નિષણા થાવવાથી, કુશની બાલુ કરવાથી, ઘોડો તથા હાથી એઓને એકદમ આવરવાથી, એવીગેરે કારણોથી નાકો વતી પુરે પોનો બિહત તો વાયુ હાતીમાં પેસીને ખાસ બિપન્ન થાય છે. તેને નોલક્ષણ સુકી ખાસ, અગર મોહોડામાંથી બોહો ઈવાલું તથા કફવાલું થુક પડે, ગલ્લામાં વેદના થાએ. ખાસ આવતાં આવતાં. હાતી ફૂટી ન્હાએ એ પ્રમાણે થાય તથા સંતોષ થાએ છે. તેનાળિપાઘ

(૧૪) હારડાની છોલ લઈને તેને નું ચુરણ કરીને અરડૂ સા નારસમાં એક બેયાર ત્વીવવીને સુકાયાં પછી માણશ નું કોવત્ત લેઈને તે ચુરણ એક માસો તથા મધ માસા સુજે તથા સાકર પાતોલો તથા ઘી ઈતોલો પા એ પ્રમાણે લઈને એક હા ફરીને ચાટણ આપવું. તેણે ફરી બિરક્ષત કા સારોગ ન્હાએ.

(૧૫) પીપરે તથા મોલ એ સમત્વાગ લઈને તેનું વનન કરવું અને તેથી અઠગણ પાણી નાખવું અને કાઢાડો ફરીને તેમાંથી આઠમો ત્વાગ લઈને તેમાંથી નાખીને પાણી ખાલીને -

ઘીઈશેષરત્યાપેછી ઊતારી મુકું. તથા જોક માસો સવારે-
તથા જોક માસો સાંને પીવું તેણેકરીને ઊરક્ષત કાસરોગ
નશો જોમાં સંશોય નહીં.

(૮૨) સોનબેલનાનહાડની છાત્ર વનન તોલાગુ તથાલી
લીહોજોતો વનન તોલાગુ લઈને અરધોશોર પાણી ત્યા
ખીને કાડોકરીને તેનો આઠમોભાગ સવારે તથા સાંનેરેપી
વો. તેણેકરીને ઊરક્ષત કાસરોગ સારોથાજો.

પાંચમોકાસ જોસન્નીપાતથયાથી થાજોછે. તેજીપ
રજીપાય પેણ ઘણાછે. જોજીપાયો હોઈનતની બાસથજો
લીહોય તોપણ ખચીતગુણ થાજોછે.

(૮૩) મધ તથા સાકર અરધો અરધોતોલોલઈને તેમાં
કાલામરીનાચુરણ વનન જોક માસો મેલવીને પીધુંછતાં
ખચીતગુણજાપેછે.

હીકવા(જાંકડી) નીપરીક્ષા.

જોરોગ દરેપીવાથીં ત્તારે અન્ન બ્રાધાથીં તથાશુ
કુ અન્ન અને થંગપેદારથ બ્રાધાથી તથા તાહાડે પાણી
જોનાહાવાથીં દુરજોહેલી અસ્તીસાથે સંભોગ કરવા-
થીં તથા ધુમ્રપાન જોટલે ગાંને તથા તજાખુ પીવાથી ત
થાતેગરમચીન મેલવીને કરવાથીં જોહેવા કારણેથીં અ
ગરજંધરાંબ્યાથીં મનુષ્યને અટકડીનોરોગથાજોછે. જો
રોગપાંચ તરાહનોછે. જોઅરકડી ભુવપણલીજોછે. વા
શને જોનીજીપર જીપાયવેહેલોકરવો તો ભુવને ધીન ઘણી
નહીથતાં રોગસારોથાજોછે.

(૮૪) શેકઠાનામૂલનોરસ કાહાડીને માણશનું બલાબલ

નેઈને પાતોલાથી તે એક તોલા સુધી પીવું. તેણે કરીને એ રોગ શાનો થાએ.

(૧૨) કાસીદાના પાતરાનો રસ કાઢાડીને પાછો છતાં અટક ડીઆવા કરે તે બંધ થાએ એ આપવાનું વળન ઊપર લખ્યાં પ્રમાણે બંધ છે.

(૧૩) બાલહરડે અને સુંઠ અને એક તોલો પરમાણે લઈને ક્ષરધોસેર તેમાં પાણી નાંખીને કાઢાડો કરીને પીધો છતાં અટક ડી બંધ થાએ છે.

(૧૪) નાગર મોથાના બીજ લઈને તેથી આઠ ઘણું પાણી નાંખીને તેમાં ભીન વડું. અને તે પાણી ગાલીને કાઢાડો કરીને સુમારે ચાર તોલો ચારે ચારે પીધું હોય તો તેણે કરીને હવ કડી બંધ થાએ એમાં સંશય નથી.

(૧૫) ફરકડીનું ચૂરણ કરીને મધની સાથે પીવું. તેણે કરીને અટકડી તરત બંધ થાએ.

(૧૬) બકરીના દૂધમાં સુંઠ નાંખીને ઊકાલવું તેનું પ્રમાણ પાસેર દૂધમાં અરધો તોલો સુંઠ નાંખવી. એ પરમાણે કરીને પીવું તેથી અટકડી બંધ થાએ.

(૧૭) મોરના પીડાં બાલીને તેની રાખ કરીને અને તેની સમ્ભાગ પીપેર નાંખીને મધની સાથે ચારે ચારે ચાર વા આપવું એ પ્રમાણે ઊપાય કરી આથી અટકડી બંધ થાએ.

(૧૮) અડદ તથા હલદ સમ્ભાગ લઈને ચૂરણ કરવું અને તેમાં સેણા કાપીને નાંખવી તેથી અટકડી બંધ થાએ છે.

(૧૯) અરબીના થાનના દૂધમાં લાલ સુકેડ ઘસીને સુંઘવું તેથી અટકડી બંધ થાએ.

વેહેવારોપયોગીવૈદકસંગ્રહ.

૧૬૦) અદ્ય તથા ઈધ એની યીને કોઈના ઘગઘગતાં ગિપ
રસેડીને તેનું ચૂરણ કરીને બાફેલી ધોણતાં અદ્યકડી જંધયા-
એ એપેરમાળે ઊપાય કરેતો રોગી સારો થાએ એમાં સંશ-
ય નહીં નીશાયે ન સારો થાએ.

સ્વાસરોગ.

સ્વાસરોગ વૈદકશાસ્ત્રમાં પાંચ પ્રકારનો કહેલો છે. તથા
તેની પરીક્ષાપેણ બુદી બુદી કહેલી છે. આપુશતકમાં અમો
એએ કલ્પાશ્રી કહેલું છે. એએ શરૂ પાંચ તરેહના સ્વાસરો-
ગ પેરમાલેશે. સ્વાસરોગ થવા આગાળી આવી તરેના પીલો
થાએ છે. છાતીમાં પીડા, પેરમાં શૂલ, પેટ ચડે જંધે ફૂજા અદ્ય-
કડાઈ ન્હાએ સ્વાસળિંચો ચાલે મલમૂતર જંધયામાંડે એએ
સ્વાસનાલક્ષણો છે. તે પેર ઊપાય.

૧૬૧) સુંઠ તથા પીપેર સમત્તળ લઈને ચૂરણ કરવું તથા સુમારે
જે માસા ઊના પાણી સાથે પીવું તો સ્વાસ સારો ન્હાએ.

૧૬૨) આરંગ મૂલની છાલ તથા સુંઠ સમત્તળ લઈને ચૂરણ
કરવું અને આંદાના રસમાં જેએ માસા નાખીને પીવું તેથી
સ્વાસ રહી ન્હાએ અને સારો થાએ.

૧૬૩) આંદાનો રસ એક તીલો તથા અધ એક તો બોએએક
ઠાંકરીને એક પોહોર ના અંતરે જેવજત પીવું. એ તરે હથીંકી
ધુંછતાં મોઠો કઠણ સ્વાસ થએલો હોએતો એપણ સારો-
થાએ છે.

૧૬૪) અદ્યના પીંડા પાતરાનો રસ કઠાડવો. કદાપી પાઠા
પાતરાં ન મલેતો ઘરડાં પાનડાં પણ આણવાં અને તેનો રસ ન
કઠાડવો અને તેમાં ગાયબુ માંજણ નાખીને ઊંઘાવવું તો

રોગનુનામતથાતેણિપરણિપાય.

૪૩

તલવંગ અને કુપુર તથા ખરીકાલા સુખારે તેમાં મેલવવું અને શી
ખરણી ફેરવે. તેન હાના ચમકો ત્વરીને ત્રણ ત્રણ ઘડી એ પી
ધું છતાં મોઢોડામાં સ્વાદ આગે તથા કઠિબલ ગુણ થતો નથી
એ જ થીત સમનવું.

(૮૫) ગોલ એક ભાગ તથા તેથી બમણો મધ અને ગોલથી
ચાર ઘણી ફાંભુ એ લઈને તેનો સરવે એક ફાંકરી રીડાં વાસ
ણ માદીના વાસણમાં ત્વરીને મોડું બાંધવું અને તેને જુવાર બા
નરીના દાણાના ટગલામાં ત્રણ દીવસ ડારી મુકવું તથા સવા
રે તથા સાંતે તોલા બે પ્રમાણે પીવું એથી અરૂચી રોગનો નાશ
થાએ. એમાં સંશય નહીં.

(૮૬) હાડમા અને મધ એક ફાંકરીને બાધું છતાં સવાદ સારો
આવે છે. તથા અરૂચી બને છે. એમાં સંશય નહીં.

(૮૭) હાડમાના રસમાં વાચવડેંગના ચૂરણ કરી મેલવીને
મોડામાં રાખવું તેથી રૂચી અને નિપર થયા વીના રહે નહીં.

છદ્દીરોગ એટલે ઓકારા.

છદ્દીરોગ એટલે ઓકારા આવાં ન કરે તે રોગ. એ રોગ પે
ટમાં અભુરણ વીગેરે વીકાર થઈને થાએ છે. ઓટકાર આવ
તા નથી. ઓકા અ ઓકા એ. એ પરમાણે થાએ, મોહમાથી
ખરિષી ન છુટે ખારી મોલ આવે, તથા પાણી જિપર અરૂચી થા
એ તથા હાતી અને ડોકી અને વાંસો દુખે છે. ખાસ આવે.
ઘાતું બેસી બને, શરીરમાં શોએ કરી કનેડે તેમ થાએ અને.
ઘણાં સંકાથી ઓકે એ હે વારોગને કોઈ વાંતી રોગ તથા ઓ
કારી કહે છે. તેણિ પરણિપાય.

(૮૮) સીધવ તથા ઘીઈ એઓને મેલવીને સુખારે એક તો.

બેહેવારોપયોગીચૈદકસંગ્રહ.

લાથીતેખેતોલાસુધીપીવુંએથીવાપુથીથએલીઓઠારી
જંઘયાએ. એજચીતસમનવું.

(૮૨) સુમારેનવરાંકગાઈનુંદૂધતથાપાણીએકઠાંકરીને
તેમાંમીઠુંનાંજીનેપીવું. એથીઓઠારીજંઘયાએ.

પીત્તથીથએલીઓઠારી. - એથીતરપાણીપીવા-
નીઘણીલાગેછે. તથાઆંજણાંઆગજલેલાફીનાલક્ષણ
ઓઓઠારીનાબેહેવાનથાએછે. તેથીપરણિપાય.

(૮૩) દરોઈનોરસ સુમારેતોલોએકલઈનેચોખાનાઘોણ
માંએલવીનેએકદીવસમાંજેવજતપીવુંએટલેપીત્તથીથ
એલાઓઠારીસારાથાએ. જેનોશ્વનુભવલઈનેતોફોની
આગલપેસીધકરુંછળિ.

(૮૪) પિત્તપાપણનોકાઠોકરીનેતેમાંમધનાંજીનેતેનોએક
તેલોકાગેલેવો. જનેએકતોલોમધએમજેતોલાલઈને
સવારેતથાસાંનેરીકું. એથીપિત્તથીથએલોઓઠારીસા-
રીથાએછે.

(૮૫) ત્માતનીઆપીલઈનેતેનોલોટકરીનેથોડુંપાણીના
ખીનેતેમાંમધતથાધીઈ. એકએરોમેળવીનેઝરવાતથા
દવુંએથીવાંતીજંઘયાએ.

કુફથીથતાઓઠારી. - એથીખાંખેખાંપતથામોઢુ
ગલચટુતથાચીકણુંતથાફીણસાથેઓડેછે. તેનાગિપ-
રસારાગિપાય.

(૮૬) કાકડરિંગતથાધમાસોએનુંસમઆપચુરણકરી
નેમધનીસાથેચારવુંએથીકફનીઓઠારીજંઘયાએ.

(૮૭) લાલઓખાનોત્માતતથાગાજનુદઈતથાખાંડ,

રોગ નુના મત થાતે પીપર પીપાય.

૪૧

રપછી અરડાં ખેડાં અને આમલાં એ સમત્તાગ લઈને ચુરણ કરવું. એ ચુરણ એક માસ થીતે ખેમાસા સુધી તે માં નાજીને રોગીને પાવું છતાં કોઈ પણ તરે નો અને પળાવરશનો નુનો રોગ હોએ તો પણ ન્ન એ એ માં સંશય નથી.

(૮૫) ત્તોય વેંગળી તથા ભુરં તે આમલાં એ બળાખીને સમત્તાગ લઈને ચુરણ કરવું અને એક માસો સુધી મંદ માં પીવું. એ થી સ્વાસ રોગ ન્ન એ.

(૮૬) કરોલાનો મીઠુ એક વાલ થીતે બે વાલ લગી લઈને તે માં ગોલ મેલવીને ખાવો એ થી સ્વાસ રોગ ન્ન એ છે. એનો ઘણો અનુભવ કરેલો છે.

(૮૭) ત્તોય વેંગળી ચલન તોલા હુ લઈને અરધો શેર પાલી નાજીને કાહાડો ફરીને તે માથી ખાઈ મોત્તાગ રાજીને તે માં પીપરનું ચુરણ નાજીને પીવું એ થી સંપુરણ સ્વાસ રોગનો નારાથા એ છે. એમ સમનવું.

સ્વરત્ત્વે દ્વેર લે ઘાટું બેસે છે તે

જે હેનું ઘાટું એર લે હોએ તો ત્તોતન કરાં પછી ધીઈ તથા મરીની ત્તુકી એઓ મેલવીને સાન દિવંસ ખાવી. ને થી ઘાટું બેસી ગયું હોય તો બિઝા લે છે.

(૮૮) ધીઈ તથા ત્ત્માત એ બે પદારથ એક ઠાં ફરી તે માં ગોલ નાજીને ત્તોતન કરવું તે થી તે પીપર પીપરનું પાલી પીવું એ થી ઘાટું સા રૂબિ બિઝા છે.

(૮૯) ત્ત્તાંગરા તોરસ તથા ધીઈ એક ઠાં ફરીને બિઝા લેવું તથા રસ બલ્યા પછી ચુલાળી પાથી બિતારીને મેદી ધી ખાવું એ થી અવાજ બુસે સે.

(૮) ખેડાં તથા પીપેર તથા સ્ત્રીધવ એનું ચુરણ કરીને કાંભુ-
માંના ખીને પીવું એથી ઘાંટું બેઠેલું હોય તો સાર થાશે.

અરૂચીનો રોગ.

મોહોઠામાં અન્ન ખાધું હોય તો ધાતું સવાદ લાગે નહીં.
એવો ને રોગ તેને અરૂચી કહે છે.

અન્નનું સમરણ તથા સ્પર્શ તથા દરશન થઈ હોય તો
મનને કંટાલો આવે. તે રોગને અરૂચી રોગ એરી તે કહે છે. આ
ને તાવ આવેલા માણસને અરૂચી થઈ હોય તો અસાધ્ય સ-
મન થો. એટલે સારો ન થાશે એમ સમજવું. અરૂચી રોગ થ-
વાનું કારણ વાળિ પિત્ત, સન્નિપાત, ત્રય શોક તથા અતિ-
લોભ તથા ક્રોધ એ કારણથી. અરૂચી ણિત પેન થાશે છે. તે
નાળિપર ણિપાય.

(૯) ચોખાની પેન તેમાં સીદું વધારે નાખીને ખારી કરવી.
અને તેણે કરી કોગલા કરવા. તેથી મોહોડુચી ફળું થાશે હો-
ય તે સાર થાશે. અને મોઠામાં મીઠાસ આવે.

(૧૦) કરંબ આનાભુ હાડ નું પાણી ઘાંતણ લઈ તેણે કરી ઘાં
તઘસીને એમાં લોનેલી પેન પર માણે પેન કરીને કોગલા ક-
રી નાખવા. એથી મોહોડુચી ફળું મરી જાય.

(૧૧) પાકી આમલીના ડાપાણે માંચો લીને તેનું પાણી કર-
વું. તથા તેમાં એલચી તથા લવંગ મરી તથા કપુર ચોડું ચોડું
ચોલવું ને તે પનું ચોડું ચોડું મોહોમાં રાખવું તેથી મોહોડે ખા-
વાની રૂચી આવે.

(૧૨) ગાંધેનું દુધ તથા લેંસનું દહીં એ એ સમ ભાગ લઈને
એક હુકરી મેલવીને ચરાતર ગાલ કરવું તરપછી એલચી તથા

રોગનુનામતથાતેનાગિપગિપાય.

૪૭

નુંકુંલગે. પરીની તથામનને તથાઈદીઆને મોહયાએ
ગિંધઆવેનહીં. એહેવાંલક્ષણ ફીફરાના રોગના થાએછે.
તેમધેત્રણ પ્રકારના ફીફરાના રોગ છે. તેનીચે લખેઆ
પ્રમાણે.

વાયુનું ફીફરું - તેનાલક્ષણો શરીરધુને હાંત કકડાવે.
મોઝામાં ફીણઆવે. તથા સ્વાસો સ્વાસ મોઝેથી આવે તથા
લાલ તથા કાલો શરીરનો રંગ થાએ. અને વાયુના ફીફરા
નો રોગ કહેછે.

પિત્તથીયતું ફીફરું. તેનાલક્ષણો. મોઝામાં પીતુડી
ણઆવે. હાથ તથા પેગ, આંખ તથા મુંજ, એઓ પેળા પીપ
લાયાએછે. તથા નેપુરે પની આંખ આગ લલાલ તથા પી.
લા એવા રૂપો હેતેનાએછે. અને ઈચ્છા તથા ગરમ વાયુ તથા
સ્વાસ થાએ. એવા પેળાલક્ષણો થાએછે.

કફથીયતું ફીફરું. તેનાલક્ષણો. - મોહોમાં
રોલું ફીણ તથા લાલ પેડે. હાથ તથા પેગ, તથા મોડુ તથા
આંખ ધોલા થાએ અને રોગીનું શરીર ઘણુ તાહાડું થાએ. અને
નેરવાગિત્તાં થાએ. એહેવાં લક્ષણો કફના ફીફરાના રોગ
ના થાએછે.

સરવે પ્રકારના ફીફરાના રોગો ગિપર સ્નેહે તો
ગિપાય.

(૧) વેનડુંનું ચૂરણ કરવું અને તેને વસ્ત્રગાલડરીને દરરો
ન ત્રણ માસ સવાર તથા સાંને દૂધ માં પીવું અને દૂધ તા
ત ખાવો. બીજું કઈ બાબું નહીં. અને પાણી બીજા દુધ પી
વું નહીં એ પ્રમાણે દીવસ ૨૦ કરે તો ફીફર જ્યોત્સર્વે રાગડી

કારનો શારીર્યાજે એમાં સંશય નથી.

(૨) નાગરમોથાનું પુરણ ગાય તથા પોષકાનો એકરંગ હોય તે ગાયના દૂધમાં સાત દીવશ શવારે તથા માંનરે રોગી પુરૂષ પીએ તેનો એ રોગ સારો થાય છે.

(૩) કોહોલાના નાગરના રસમાં નેત્રીમધ ઘસીને પીવું સુંઘવું એથી ફીફરાનો રોગ સારો થાય છે. કોહોલાના નાગરનો રસ તોલા ૨૦ તથા નેત્રીમધ અરધો તોલો એ પ્રમાણે લેવું તેથી એ રોગ શારો થશે.

(૪) નીરગુંડીના પાલાનો રસમાં જાંબોડ ઘસીને નાસલે વો એથી ફીફરાંવાલો પુરૂષ સારો થાય છે અને ફેરીથી ફીફરાનો રોગ થાય છે નહીં.

(૫) રાજે નેહેને કોકણામાં કાંગા ફેરે છે. તેને ગુનરાતીમાં કાંગા ફેરે છે. તે રાત્રી તથા કવંડા ફેલવું ચુરણ એજેને વસ્ત્રગાલ કરીને તેનો નાસલે વો. એથી ફીફરાં મટે.

બાલકનો ફીફરાનો રોગ.

નાહાનું બાલક એટલે ત્રણ દીવસથી તે બાર દીવસ ની અંદરના બાલકને તહાડ તથા ધુન્નરી આવી હોય એ વેજંડનું ચુરણ કરીને વસ્ત્રગાલ કરવું શરીરને લગાડવું તથા થોડુંક બિના પાણીમાં વેજંડનું ચુરણ શીંતવીને છાતી પર તથા માથા પર લેપ કરવો. તેથી તાગ્રાજાવતી બંધ થાય છે. હવે એક માસનું તથા તેથી વધારે ત્રણ વરસની અંદરના બાલકને તાહા તથા કંપ થયો હોય તો તે પર બિપાચ - બ્રાહ્મીનું પાલો યનન તોલા ૨૦ તથા અંગનગળુ એકોને ખેલવીને એક શીર પાણીના બીને કાઢાડો કર

રોગનુનામતથાતેજીપરજીપાંચ.

૪૫

એજોલઈને ખેલવીને જોનન કરવું એથીજીલરીજંધયા
એછે. એજનુલવેલુંછે.

(૮૬) જલ્લરીનાજાહાડનીછાલતેનોકાહાડોઠરવોતેની
છાલતોલ્યોજુ તેમાંજરધોસેરપાણીનાજીનેકાહાડોઠરવો
તેનોજાહમોલ્લાગરાંજવો. તેમાંમધનાજીનેપીચોતેણેઠ
રીનેતેકોઈપ્રકારનીજીલરીથઈહોજેતોસારીથશે. કદા
પીજીલ્લીનાછાલનખલેતોગણોતેનપરમાણેલેવીએજો
થીપણકામથાજે.

(૮૭) સાતુનાથોરકાડેમનારસમાંખેલવીમધનાજીનેમા
રણકરવુંએનેવારેવારેપીલાનેજાણેવું. તેથીજીલ્લીસારી
થાજે. એમાંસંરાંજનથી.

(૮૮) મંદનનુંતેલએકતોલોલઈનેતેમાંજાંચવાનોરસ
ખેલવીનેએકદીવસમાંજેઘંજતપીવા. જાણેવુંએથીજીલ
રીજંધયાજે. એમાંસંશાંજનથી.

(૮૯) વેજંડકાંલુસાથીધીધુંછતાંજીલરીજંધયાજે.

(૯૦) જીનેરોતથાજાંદુ, તથાનંબુડીનાજાડનોપાલોલા
વીનેચત્તનતોલાચણથઈજરધોસેરપાણીનાજીનેતેનો
જાહમોલ્લાગકાહાડોઠરીનેપીધોછતાંજીલરીજંધયા.
એછે. એમાંસંશાયજી.

(૯૧) ડેવજાનહાડનોકાંધેકાહાડીનેતેનોરસકાહાડવો
એએકતોલ્લાથીતેકોડતોલાસુધી. તેરસલઈનેમધસમ-
જાગનાજીનેપીચોએથીજીલરીજંધયાજે.

(૯૨) પીતાંજરનોકરકોલઈનેતેમાંલુરંનાજીનેતેનેજા
ગથીસજગાવીનેનાકુમાંજેચવો. તથાધુમાડોજેવીએથી

ગિલરીસારીયાએ.

ગિનમાદરોગ.

ગિનમાદરોગએટલે બુધીનેત્ત્રાંતીયાએ, ચીત્તચંચ-
લયાએ. આંખેનીનજરવાટુલયાએ. અધીરાઈગિપને ન
દારેજોલે તથા અંતઃકરણમાંતથામનમાં ડાંઈવીચારગિપ
નતાનથી એવાલક્ષણને ચીત્તત્ત્વમરોગ કહેછે. હવેકે
થી બુધીત્ત્રાંતિયાએ તારે અરચીગિપેર પ્રીતીઘણીથા.
એછે. તથા નજોચાવે. વાયુથી બુધીનેત્ત્રાંતિયાએતો
ગાવું હસવું, મનમાં હસવું એવુંથાએછે. પીત્તથીગિનમાદ
થએલોહોયતો કરોધીતથાવશતરનીત્યાગીએવોલ
ક્ષણોએમાંવધારેહોયછે. બાહીનાતેલજેલાછે તેનપ્ર-
માણેલક્ષણોચિત્તત્ત્વમરોગનાછે. તેગિપેરગિપાય.

(૧) સરસવતુંતેલનુંઅંનન કરવુંતથાબેટીમાંનાકમાં
મુકવાએથીગિનમાદજાએ.

(૨) સરસવ તથા કરબુઆનાંબીન એજધાંઅરધો
અરધોતોલોલઈનેમધતથા ઘીઈમાંમેલવીને પીવું. તે
થીગિનમાદરોગનોનાશથાએ તેબુધીસ્થીર અનેકેડાં
ળેજેશશે.

અપેસ્મારોગ એટલે ફીફ્ફરનોરોગ.

એરોગથયાહતાંતેનાદારણો, ચીન્હોએવાથાએછે
કે અંધારામાંપડયોહોય એવુંતેનેલાગે આંખેવીકારથાએ
હાથપેગગલાઈનાએ. અનેકંપછુટે. શરીરકંપવામડે, ઈશ
દનરહે. ભુલપડે, જ્ઞાનપેણનતુંરહે. એવોનેગ્રાધીતેને ફીફ્
ફંડેકેછે. તેનાલક્ષણો. છાતીમાંકંપ નથાસરવેકેડાળેશુ.

રોગનુનામતથાતેગિપરગિપાય.

૨૮

વો અને લવઠાંડ પાણી રહેતારે ફીફરાવાલા બાલકને એકએ કચમચોત્રણત્રણ ફલાહે પાવું.

(૨) ઓદી હરડેના બીના પાણીમાં ઘસીને સમારે પાતો લોપી વાજા પેવું. નેથી ફીફરાવાલો રોગ ત્રણ દીવસમાં નીરાચ એન્ન એ. શિવા એ એકનવો કાહડે લોગિપાએ મગન દસ નોયર સાત પડવાની વેજતે નમીનમાંથી લાલ કીઠંગીત પૂન યા એ છે. તેને હિંદુસ્થાની ત્રાષામાં મીરન બીરોદી કહે છે. તથા કોકણ પ્રાતમાં મૃગ હીઠા એકેકારે કહે છે. ત્યાં ગાંધીની દુકાન મેઘે થાથામ લે છે. અને કોઈલોકો સંગરોફરી રાજે છે. તે કાટાલ ઈને નાગવેલીના પાનનું બીડું કરીને તેમાં સોપા રીઠાથો લવંગ બાયકેલ, નવતરી એશરબેમુડીને એક સુકો કીડો મુકવો. અને ચાવીને રસ કાઢાડીને બાલકને તે રસ પેવો તેથી કંપાણી તાણાચગરે ન્ન એ અને બાલક હોશી આર થાએ. ત્રાગિપાએ અમોને રાવલ હાદુર ગોપાલ રાવ હરીદેશ મુજે પારેથી મલેલો છે. તથા એના અનભાસ ઘણેકેકાણે કરીને અનુલ્લવ કીધેલો છે. તો બાલકને વાયુના ભેરથી આંકડી આવે. તેને એનો અનભાસ કરીને વો. અથવા દાકતર પોકોએ પેણ પોતાની ખાતરી કરી લીધેલી છે. એ ઘણું ફા યદા કારક છે.

(૩) બીનેગિપાય કાલાતુલસીનો પાલો લાવીને રસ કાડીને તેમાં સમભાગ મધનભેજીને તેમાં ફસતુરી મેલવીને તેનું ચાટણ કરવું. ને બાલકને આંકડી આવે તેને ચરાડવું. નેથી ફીફરાવાલા એ.

(૪) એરોગિપર એક ફીફરે એ હેવાગિપાય શોધી કાઢાડી

છેડે સારિં ઘોઠીતું વસ્ત્ર સપૈત લઈને તેમાં કડના જો હોઈ માં-
 ત્તી નવવું. અને તે સુગંધું સુગ્રાપ પછી તે હેનો કાઠાડો અગર દી-
 વેટ કરવી. અને તે બાળીને તેનો ધૂમાડો નાકમાં સેવો એથી ફી-
 ફરાનો રોગ સારો થાએ. ને હેને આંકડી જાવ દીવસની અંદર-
 ખાવે છે. તે હેનું કાસણ એવું કે માતાએ ગર્ભધારણ કર્યો હોય
 સારે આંખ લીલી ગેરે જારો પદાર્થ જાંઘાથી તથા તાહાડે પા-
 રાળીએ નાહવાથી તથા હાંધી વધારે જાવાથી એવી ગેરે તાહા-
 ડીથી ને જાવાથી પ્રસુત થયા પછી તેના છોકરાને તાડા આ-
 વે છે. વાશતે એ બુદ્ધે માતા થાએ તારે ણિ પર લાગે લીથી ને જાવી
 નહીં. તથા અગરણ કરવું નહીં. તથા થોડી મેહેનત કરતા નવું
 એ રસે થોડું ચાલવું. તથા સામઘંધો થોડો થોડો કરતા નવું.
 એથી જાલકુળિપને તે વારે તે હેને ફીફરાનો રોગ તથા આંક-
 ડીનો રોગ થાએ નહીં.

૮૨) બીજે ણિ પાએ. એક આલકું ઘરમના નતીએ એમ કહેલું.
 છેડે રચી બેભુવે હોય ત્યારે જંધુકનો તથા તોપનો આવાળ એકા
 એક સાંત્તલવાથી એક ઘમ થોડે છે. તથા અયંકરવાત સાંત્ત-
 લીને પેરમાં ત્વચા ણિપે ભુજો હોય તો તાર પછી જાલક આવા
 પછી તેના છોકરાને આંકડીઓ આવે છે. વાશતે બીજી વની
 માતાએ એ વાતથી દૂર રહેવું નોઈએ. એવું કરી આથી ફી-
 ફરાનો રોગ ણિપે નતો નથી. અગર કોઈને એ ણિ પાયથી નગુણ
 પડે તો નેને ફીફરાનો રોગ થાએ છે. તે જાલકને ગરમ પાણી-
 કુરિને ઘાંકડાની પીપમાં તથા પ્રાંટીની કોઠીમાં પાણી લાંબી
 ને બેસાડવું. તો એથી તો સાણ તથા આંકડી જંધુ થાએ છે. ત-
 થાને ણિનું પાણી સરીરને સોસે એવું કરવું. તથા લાકડાનું વા

રોગનુનામતથાતેજીપરજીપાપ.

૫૧

સણ નમતેતો તાંબાનું લેવું પણ જીંધાતુનું લેવું નહીં.

કોઠામાંથી જોતો વાયુ.

પેટમાં વાયુ થયો હોય તો મત્ત મૂત્રાનો અવરોધ થાય છે તથા અંડ વદિ, અરસ, તથા ગોલાનો આનર પાસાની શૂ-
સ્વ અને રોગ જીત પેન થાય છે.

પેટના કોઠામાંનો વાયુ કેટલી તગાએ રહે છે. તે કુંડળી
આ માશાય, પડવાશાય, અગન્યાશાય અને મૂત્રાશાય તથા
શિંધીરાશાય તથા હૃદય પેટ અને ઘડપણે એટલે કે કાળે અ-
ભુરણાદિ વીઝાર થઈને રહાછતાં પેટના કોઠામાં વાળી થયો
હોય તો તેને કોઈ ગત વાયુ થયો. એમ સમજવું. અને તે જીરુ
વેહેલો જીપાય કરવો.

(૮૧) વાળી જીપર દૂધ પીવું. જે પેટે લોનીયમ. દરોન દૂધ પી
વાળી કોઠામાંનો વાયુ રહેતો નહીં. ને માણશને દૂધ પચતું નહો
ય તેણે પાચેર દૂધમાં જીંધી જીપર ત્રણ એ પ્રમાણે ભેટવું દૂધ-
પીવાંજો તેટલી પીપેર નાંખીને સીઝવવું. તાર પછી તે માણી
પીપર કાઢાડી નાંખીને તે દૂધ તાહાડું કરીને પીવું. તે જી કોઠા
માંનો વાયુ સારો થાય.

(૮૨) કોઠામાં વાયુ થયો હોય તો મત્ત સાદુ થવાનો જીપાય
કરવો. તે સહન થાય અને એ વીરીતે કરવો.

હવે વાયુના અરથી નેહેનું સરીર ખેચાઈ નતું હોય તથા
સરવે સાંધા અર હીંપીયા હોય તે જીપર જીપાય. પીલો કો
રાંતો તથા તેલી અરે વદાર, તથા સુંઠ એ એક તોલો લઈને
થોડી કવારીને એક શેર પાણી નાંખીને કહારો કરવો અને
તેનો આઠ મોત્તગારો નવો. તે સવારે તથા સાંજે એ વખતે

રોગનુંનામતથાતેજિરજીપાય.

તપીવોતેથી સરીરમાનો વાયુ નથીને સરવે સાંધા છૂટેછે. એ માંસંશય નહીં.

(૯૫) દેવદારતથાસુંઠ એઓસમત્માગલથીને ત્રણમાસા ણિનાપાણી માંનાજીને પીવું એથી કોઠામાનો વાયુ સારોથા એ. તથા ઢાતીનો વાયુ હટે અને તેઠેકાણે વાયુ થયો હોયતો થોડુંથોડું દુઃખવામાંડે તથા તેથી માણશને વેહેમ અનેક ના રાંજિતપનથાય વાશતે એઓશધો કેહેલાં છેતે. વેહેલાન કર વા. એથી વાયુ નોનાશથાએછે.

(૯૬) ગલોતથામરી એનોચુરણ ણિનાપાણી માંનાજીને પીવું એથી છાતીમાનો વાયુ શારોથાયછે.

(૯૭) અસ્થિગત વાયુ એરલે હાડકાંલગીં પોંચેલો વાયુએ થીં સરવેહાડકાંતથા શરીરનાત્માગના કેરલાક હાડકાં તથા હાથની આંગલીના રેરલાં તથા સંધી એઠેકાણે દુઃખ કરેછે. તથા ઝિંધ આવતીનથી. તથાના કોવત કરેછે. એવીતરેના લક્ષણો થાએછે. નેજીપેર એક જ તેલનો અનુભવીકુ ણિ પાચ કહું છળિં.

કેવડોચીકણો, તથા મોઢાચીકણા એનોરસકાહાડી ને તેમાંતેલનો તેલ સીધ કરવું. તથાત્માતનાડુશકાનુંપા ણી એત્રણ એકઠા કરીને ચુલાખીપેર મુકવું. એથીંદુશક્તિ નુંપાણીતથારસ જલીનથીને તેલરહેતેનેલ શરીરનેમસા ત્વથીં સાંધાનો વાયુ ન્યથા છે.

એનુપરીમાણ સંધિગતવાયુ થયોહોયતો ઠડવાવુંહા વનનામુલ અનેનાનીપીપેર એલેચીને સમત્માગ લઈ નેચુરણકરવું. તથા દરરોજ એકતોલો ખાવું. એરલે સંધિ

ગત વાયુ સારો થાએ છે. એમાં સંશય નથી.

નૃણારોગ એટલે વારે વારે તરસ લાગે તે રોગ.

ને માણસને વારે વારે પાણી પીધું છતાં તરસ છીપતી નથી તેને નૃણારોગ કહે છે. તેની પરિપાચ.

(૧) કોષ્ટ તથા કોલીબન, તથા કાસીદાનુ મુલ તથા ને-
ઠીમધ એ પાણીમાં જે તોલો ઘસીને પીધું હોય તો એથી તરસ
વારે વાર લાગતો નથી.

(૨) ચડના નહાડની મુલીના દોમલ ફૂપાં તથા બાલ હર-
ડે તથા પીપેર તથા ને ઠીમધ એનું ચારણ કરાવું. એથી તર-
સ છીપે છે.

(૩) ત્માતની ઘાણી પાણીમાં નાખીને તે પાણીની મે બા-
લવું. અને તા હાડું કરીને પીવા આપવું. એથી તરસ મટે છે.

(૪) આંબલી તથા નાંબુના ઝાડની છાલ સમ ભાગ ભ-
ઈને એક શેર પાણીનો ખીને કાહાડો કરવો. અને એક દીવ
સમાં જે વજન પીવો. એથી તરસનો રોગ સારો થાએ છે.
એમ જાતરી નાળવી.

મૂર્છારોગ એટલે દેહનું ત્માન રહેતું નથી તે રોગ.

તપે હેલાચીન્હો.) મૂર્છારોગના પેહેલાચીન્હો - છાતીમાં
પીડા, તથા બગાસાંગલાની, તાન તથા બલનો નાશ એજો
સરવે મૂર્છારોગના પેહેલાં ચીન્હો બનવાં. અને વાયુ વીગે
રોની મુર્છા નેહવી નેહવી થાએ તે તેરીતે નાળવી.

વાયુ વીગેરેના મૂર્છાના લક્ષણો. - વાયુની મૂર્છામાં
લીલાં તથા કાલાં અથવા વાદલી રંગવાલું અકાસને યાચી

તમોગુણિતપન્થાએ ઠાંઈત્માનરેહેતુંજથી અનેતેસણે
થવાનોઠઠણછે.

કરેનીમૂર્છામાંહાથપગગતાર્થિનજેતથાછાતીમાંશૂ
લતથાશરીરનજલુંથાએ. શરીરનોરંગકાલોતથાભૂરોવી
ગેરેજેહેવાલસણોથાએતેણિપરણિપપ.

(૧૧) ધમાસાનોકાલોકરીનેં ઘીઈનાંજીનેં પીવોજેથીતેન
વૈજતજંઘથાએ અનેત્ત્રાંતીનજે.

(૧૨) શરીરણિપરપાણીછારવું. જેજેકણિપાયકહેછે.

(૧૩) ચીફેલા (હરડાંજેહેડાંતથાઆમલાં) નુંચુરણક
દીમધનીસાથેચણમાસાચારણકરવું. જેથીત્ત્રાંતીની
શાયચનજે.

(૧૪) મધતથાસીંધવતથાપીપર અનેકાલામરીએચા
રખીને. જેકઠાંકરીને અનેનન કરવું. જેથીત્ત્રાંતીરોગજ
જેછે. જેમાંસંશયનથી.

સ્ત્રીઓનારોગોનાલક્ષણોતથાઉપાયો.

સ્ત્રીરોગ તથાદૂરજેસેતેનારોગાએકેહેવાથાએતેકુહું
હળિં. - નહારોપદાર્થજાવાથી, તથાદાર્થિવાથી, તથા
અભુરણથવાથી તથાગરભપાત તથા અતિમેથુનકર
વાથી, ઘણુંચાલવાથી, અતિશોકકરવાથી, તથાઘણાં
ગિપવાસકરવાથી, ઘણેત્મારણિચક્રવાથી, તથાદીવસે
સુવાથી, ભાંડડીથીઅથવાબાધાથીં જેવીગેરેસરવેથીને
કારણથી. પ્રદર (લોહોવા) રોગજ્યેહાઈજીગડીનેગિત
પન્થાએછે. તેલોહીકાઈપ્રારોગચારતરેહનોછે. પિ
ત્તલોહોઈવાત તથાકફલોહોઈવાત તથાઅયુત્તોહો

રોગનુનામતથાતેજિપરજિપાય.

૫૫

ઈવાનયાસનીપાતલોહોઈવાજોખકારનાથારનાહનાલોહો
 ઈવાનારોગોછે. તેહેનાલક્ષણો કહુંછુ. ૬૬ નાલ્લોહોઈવારોગ
 થજોહોજોલો તેનારંગકઈકેનરાચીકણોગુદાનાલોચોનરાસ
 દેતલાલ્લોહોયછે. તેથીહાથ પગગલાલ્લોહો. કડકડે. તથામો
 હોડાંપાણીજૂટે. જોચીગેરેકઈથીથયેલાલ્લોહોઈવાનરોગમાં
 હોજેછે. પીત્તથીલ્લોહોઈવાથાજે તેનાલક્ષણો હાંકીપીલો
 તથારાનો તથાલીલોજર કાલોજેહેલોલ્લોહોઈવોરોગહાજો
 છે. તથાતેથીજરગળલ્લે. તથાજંદર ઘસડજાવે. થીકણુંથઈ
 નેપડેજેલક્ષણો પીત્તથીથયેનાલ્લોહોઈવાહોય તેહેનાછે.
 વાયુથીથયેલાલ્લોહોઈવાનારોગમાંલોઈપડે તેનારંગમાંનાં
 નાનેલો તથાદીણવાલોજેહેલોલ્લોહોઈવોઐવાહચાલે તેથ
 કીવાયુનીધીડાથાજેતેનેવાયુથીથજેલોલ્લોહોઈવાકહેછે. સ
 નીપાતલ્લોહોઈવાયુ તેનારંગમધતથાધીઈનોનેહેલોરંગહોય
 છે. તથાતેનીદુરગંધીઘણીજાવેછે. અનેતેરોગજસાધ્યજે
 લે સારોથવાનોકહાયછે. જોનુંસમજુનેં નઈદેજિપાયદરવો
 મુકીદેવો. કારણતેજિપરજરલ્લોહોઈવાજિપાયકરવાથીનારોથ
 સે. જોમહેહેતુંનહીં. તથાલોહોજેમનમાંપણ જાણતુંનહીં. પરં
 તુપ્રયત્નકરીજૂટવો. તેમાંઈવર કૃપાથીરોગીને જ્ઞારાખયાય
 તેદીલ્લજ્ઞાનંનો સમનવો. પરંતુપ્રયત્નકરવાનોહોડવોનહીં.
 સન્નિપાતલ્લોહોઈવાજિપરજિપાય. - દરજનામૂલતો
 લાટજીલઈલાંદવાનયાતેનોસસહાયો. અનેયોજાનુંધોણું
 સુમારેતોલાજીલઈતેમાંતેસનાનીનેપીલો. દીવરાનજાજે.
 થીંસન્નિપાતલ્લોહોઈવાંલાંલીસ્ત્રીને જ્ઞારાખયાજેછે. અથ
 વાદરજનામૂલનોરસનનીકલેતો. તેનુંપુરણઅરધતોલો.

ધોણામાંના ખીને પીવો એથી જો હોઈ વાયુ સારો થાએ.

(૨૨) ડાલા ળિંજરના ફૂલનો રસ લાલ લોહોઈ વાલ્યાને મટાડે છે. ળિંજરના ફૂલનો રસ એક તોલો તથા મધ અરધો તોલો એ પ્રમાણે ત્રણ દીવસ પીવું. અને તે પ્રાંતમાં ડાલા ળિંજરના ના હાડ હોએ તે જોને તે ળિપયોગી છે. તથા લોહોઈ વાનો રોગ સારો થાએ છે.

(૨૩) લોઈ આમલીનું મૂલ લાલીને ચોખાના ધોણામાં તે મૂલ ઘસીને ત્રણ દીવસ પાવું. તો કોઈ ળિણાન્ન તનું જો હોઈ વાયુ હોય તો પણ સારો થાએ. એ ળીષધ અનુભવી છે.

પિત્તના લોહોઈ વાના ળિપાય. અડધો તથા ગુલવેર અથવા શતાવરી એ જોનો રસ તોલો છુ તથા મધ તોલો છુ એ પ્રમાણે મેલવીને એક દીવસમાં બે વેળે તપાવું. એ પ્રમાણે ત્રણ દીવસ પીધું હોય તો પીત્ત ળીંધયેલા લોહોઈ વાનો નાશ કરે છે. વાશતે સરવેલો ફોએ એનો અનુભવ લેવો. સર્વેથી ભેમ છે. તથા અમોને અનુભવ આગ્યાથી એ પ્રકાર સરવેલો કો આગ લની વેદન ઠરી ળી છે. વાશતે સરવેલો એ અનુભવ લઈને આરોગ્ય તારા ખેવી. હવે નીચે ળિપાય લાંબે લાંબે તે વાયુ ળીંધાએલા લોહોઈ વા ળિખર તથા સરવેતરેના લોહોઈ વાયુના રોગો ળિખર ળિપયોગી આ લે છે. વાશતે શરવેના અનુભવ સારિની ચે આશડના ળિપાય લાંબું છુ ળિ.

ળિંદરના લીડીનું ચુરણ ઠરીને ગાયની દૂધમાં નેહરાગીનું તે-પુરશનું જલ એ ળીને જે માસાથી તે ત્રણ માસા સુધી ત્રણ દીવસ પાવું. એથી લોહોઈ વાયુ સારો થાએ છે.

ગાયના ળી. તથા તાપેડી આઠેલાં સુમારે એક અથવા બે ત

રોગનુનામતથાતેજીપરણિપાઘ.

૫૭

યાથી તોલા શુ લઈતેમેલવીબેએકદીવસમાંએકવજતસવા
રેજાવું એથીસોમરોગલાઈવા બોનાશયાએ. છે. કેટલાએ
ફહકીમ તથાવૈદોનુંમતએવુંછેકે સપેત લોહીવોઅસચીનો
થયોહોયતોતેવેહેલોસારોથતોનથી. પણઅનુભવેલુંએ-
શડ ફહુંછળિં. તેફર્યાથીધોબોલોહીવોબંધયાએછે. એ
માંફહીફેર પડવાનોનહીં. એશડશુંછે. એફુંછશેતોરકાક
બંધા.) એરતેકોઈકલોકોકાચલીપણકેહેલું. એનામુલ-
યોજાનુંધોળાતોલાશુલઈતેમાંઅરેધોતોલોલગીમુલ-
ધસીને સવારેતથાસંતરેપીવું સારાદીવસપીધુંએરતેએ-
રોગન. એછે. એમાંફહાપીફેરપડતોનથી. પથ્યતેતથાતી
જુતથાજાટુંએવુંઘરનવું.

લાલલોહોઈવાનોરોગછે. તેઘણાણિપાયફેરતોપણબંધ
થતોનથી. તોએપણ આશાકોંચીનીશાંતતોલાશુલઈપા
સેરફહગવ્યનુંતથાપપ્રસેરપાણિતેએમાંમેલવીનેતેનોછા
વકોઈકબોજરીફરીનેનાંનવી. અનેતેનોઆઠમોભાગરહે
તારેતેહેનેપાવું. એપમાણેએકદીવસમાંએકવજતપીધૂહોય
તોનદીનાંપ્રવાહસરજોલોહોઈવાવેહેતોહોએતોપણ
લાલલોહોઈયાયુશારોઘરો.

કોદીનાઝાડનોપાલો, તથાવાંસંનાઝાડનોપાલો સમભા
ગલઈનેરસફહાડવો. અનેતેમાંમધનાજીબેપીવોતેનોરસ
તોલોશુતથામધતોલો.) એપમાણેસવારેતથાસંતરેપીધું
છતાંકોઈપણતરેહનોલોહોઈવાનોરોગથયોહોયતોપણસા
રોથાસે.

વાઘાંતીનુંમુજતેજિત્તર દીશામીજાનુનાલેલુંઅનેબેજા

રૂપીનેલાલલોહોઈવાનોરોગથયોહોયતેહેનેકુંજરધ્વાંધુછ
તરં તેજ્જરજીનોલાલલોહોઈવાતરતનસારોથાએછે. નેદે
સમાંધાજાનાધરોછે. તેળિપરતાંદટવીઓબિગેછે. તેનાદહવી
જ્ઞાનુંમુલપણાઓજાનાધોણમાંધસીનેપીધુંછતાંલાલલો
હોઈવાજંઘથાએજીમાંસંશયનથી.

હવેસોમરોગપીત્તનોલોહોઈવામાંસેમૂત્રાતિસારરોગથ
એતેતુંનામસોમએમેકારેકહેછે. જોઅસ્ત્રીનેપીસાજકરવા-
નીવોજનથાએતેવારેપીસાજકરવાનીબગોએજતાંજતાં-
પિસાજથઈનજેનરાએથોજાવાનીશકતીનથી. લુગડામાં
જપીસાજથઈનજેતેહેનેમૂત્રાતિસારકહેછે. તેળિપરળિપા
થકહુંછળિ. તેળિપાથકર્યોછતાંતેથીમૂત્રાતિસારસારોથઈ
નેધોલોલોહોઈવાનોરોગપણસારોથાએ.

(૧૪) કુલાડિજ્ઞાનામૂલમુમારેતોલોહુલઈનેચોજાનાધો
ણમાંવાંદીનેપીધુંએથીમૂત્રાતિસારસારોથાએ. જગરએ
ઓશડેશારોનથએતોપોકલાનાપડીઆંઠેલાંજનેગ્રામ
લીનોરસએજેનનસજેલોનોલાલઈનેપીધુંએમેમારો
સવારેતથાસાંતરેસાતદીવસપીધુંહોયતોમૂત્રાતિસારજે
ધથાએછે.

(૧૫) નળાકેસરલાલરંગનુંલાલીનેતેસુમારેજ્જરધોપાસેર
ગાયનાદૂધનીછાછજઈતેમાંપાતોલાઈતેજરધાતોલાલ્લી
નળાકેસરવાંદીનેનોજવુંજનેસવારેતથામાંએજેરીતેત્રણ
દીવસપીધુંહોયતોમૂત્રાતિસારતથાસોમરોગએથીસારો
થાએછે. એનુંપથ્યગાયનાદૂધનીછાછતથાલાલજાવા
જીનુંકહીજાવુંનથી.

યોનિરોગ.

યોનિરોગ એ ઘણુ કરીને રત્નુ લોહોઈ જીગાડવાથી થાય છે. લોહોઈવાનારોગ માં રગત ઘણાંદુ ખેયઈને પડે છે. અને તે અસ્ત્રીનીરત્નુગયો તેને વાંડણી કહેવી. અને એરોગ થયો કે જી ના જાહારનારોગો થાય છે. પણ લોહોઈવાનારોગના સંજંઘ- થીંતના નથી. પિત્તથીંતો લોહોઈવાનારોગ થયો હોય તો યોની માંથીં જી નુ જી નુ લોહોઈ પડે છે. તથા કોઈ અસ્ત્રીને પીસાજ કુ રવાની નગોમાં કુલનીક લી આવે છે. તે હેને કોઈ ડીલની કલું એમ કહે છે. તેને હાથે વનીગાંજીને પાછું અંદર પેસડી એ તો- ને અંદર પેસત ન એ.

કે લોહોઈવાયાલી યોનીની અસ્ત્રી સાથે ઘણો સંભોગ ક સ્થોહોય તો પણ સુખ થતું નથી. ને અસ્ત્રી એ અડકાતી નથી. તેનો રત્નુગયો અને થાન પણું સુકાઈ ગયાં તથા તે અસ્ત્રી નું શીર સંભોગ વખતે સુકું સુકું લાગે તેને પાવી કહે છે. અને તેનાથીં અસ્ત્રી નું ને સુખ છે. તેમલ તું થતું નથી.

યોનિમાં એટલે પીસાજની નગો એ સોને તથા હા કામાત્તા હોય તો તેની જી પર જી પાપ.

(૧) ભોય વેગણી કોષ તથા સીંધવ એ ચણ નસો સમત્તા ગલઈને તેથીં ચાર ઘણું અંદર પાણી નાજીને કાહાડો કરવો અને તે કાહાડો થોડો રહે એટલે તેની બરોલર તેલના જીને તેને લસીંધ કરવું. અને તે તેલમાં રૂઝિત્તી નવીને પીસાજ કુ રવાની નગો જી પર તે રત્નુ ચોહોલી ણિં મુઠવું. એથીં સોને તથા હા કાવીગેરે સારા થઈને સુખ થાય. તથા રોગ પણ ન એ (૨) જીલીના ફેલ અને ભાંગરાના જીયાં સમત્તા ગલઈ

ને દાડમાંવાંરવો અને તે ખાવું તેથી અસ્ત્રીની યોનિમાં શુભા-
લાભે ના હોએ તો શારા થાએ.

(૩) સારા ણિંચા ઘણીના પાણીમાં રૂંધી ભીજવીને યોનીમાં
મુકવા તેથી યોનિમાં ના અને ડરોગ ન થએ છે. અને યોનીની
દુરગંધી ઘણી આવે તો ણિંચા સુગંધી એટલે પુટેલો વાનો ત
થા સુગંધી થી અને તથા તેમાં થોડી ફરફી મેલવીને પાણીમાં વે
ટીને ચરમ્મગાલ વેચણ વોજત કરવું. અને તેની પીચ કારીમા
રવી. એથી યોનીની દુરગંધી નસે.

ને અસ્ત્રીની યોનિમાં દાહ થતો હોએ તે

— ણિપર ણિપાય.

જિંયો તથા સમુદ્રે કરેલો રૂંધી ઈમાં ભીજવીને તે ણિપર ચાંદન-
નું પાણી કરીને ઊંડવું અને તે યોનીમાં મુકવો. એથી યોનિમાં
દાહ થતો હોએ તો શાંત થાએ. અને યોનિમાં દાહ ડામારતા
હોએ તે પણ બંધ થાએ.

અસ્ત્રીની યોનીમાં ઘવડ ઘણી આવતી હોએ તે ણિ-
પર ણિપાય. — ગજો બાલ હરડો તથા બેડા, આમલાં,
સીંઘવ અને સમભળાલ ઈને તેથી અઘ્ઘણું પાણી નાની
ને તેનો ચોથો હિસોર હેતારે તે પાણીની ધાર યોની ણિપર
કરવી એથી યોનીની ઘવડ શારી થાએ.

યોનિમાં ઘીં પાણી પડીને છેડે ને નીર ભુવ થાએ તેને યો-
નીઆવરોગ કહે છે તે ણિપર ણિપાય. — મગર અને કન્નત નુક
ડોલો નાન હાડના ફુલ તથા કાથો અને બાલ હરડો, પ
હાડ મુલ તથા ન્યય ફુલ અને સોપારી એ સુરવેના સમભા
ગ ચુરણ કરીને તેને બે વખત ચરમ્મગાલ કરીને યોનીમાં મુ-

કીછાંડવું એથીપાણિપાતું હોએ તે બંધથઈને ચોનીઘર
થાએ. એમાંસંશયનથી. એઓશરુ અનુભવીઠછે. અ
ગર કો હિબીનામુલનો ફાહાડો કરીને તેણે ચોની ધોવીએ
થીચોનીઆવ બંધથશે.

હવે ફેકત યાની પ્રાંહહથતો હોએ અને જાહેરનાળિ-
પાપ કરી અપહતાં પણ ગુણ આવતો નથી તો સુર્ય કાંત એ
ટલે સુરન મુજી ફુલ આવે છે. તે નહાડ તેને સુર્ય વલ્લરી પણ
કહે છે. ને જાડનું મુલ આણીને ચો જાના ધોણમાં ચાંદીને
અગર ઘસીને પીવું એથી ચો નિદાહ રોગ તરતજ બંધ થા-
એ એમાં ફેર પડતો નથી.

નષ્ટ આર્તવ.

(રિતુ બંધ થયો હોય તેવી શોનળિપાય.)

અરુચીનો એક દમ અરુકાવ થઈ ન્ન એ તેણિ પર શારા-
ળિપાય. - બીજી બ્નત બીજી હોએ તો તેણે માછલાં જા-
વાં. એથી રિતુનો અરુકાવ થએલો હોય તો વેહેલો ન્ન એ
હવે ને અરુચી થી ને જવાએ નહીં. ને બેવાશતે બીજી
પાવ ફુંછળિ.

રન્ને દરશનનોળિપાય.

(અરુકાવ આવેલી શો.)

માત્ર કાંગણીના પાતરાં ને વાંદી ને તેમાં રામી અસણા
અને વેજંડ એનું ચુરણ બાંજીને તે દૂધમાં બાંજીને અણાદી
વશાંતવા અપેવું. એથી અરુકાવ આવે. એમાં ફેર પડ-
વાનો નથી.

ફાલતલના ફાદામાં ગોલના બીને ફાહાડો કરવો તે-

તાહાડો પડેનો પીવો તેથી અરજીનો ગમેલો અટકાવ ફરી-
ને પ્રાપ્ત થાએ.

(૬૨) કાલાતલના હાહાડામાં ગોલનાં જીને તેહેને તાહા
ડો પાડીને પીવો એથી અસ્ત્રિઓનો અટકાવ ગયો હોય તો
એપણ ફરીથી અટકાવ આવે એમાં સંશય નથી.

(૬૩) તલ તથા ગુંદાં તથા ચરી આલી એમણ ચીન્ને એક-
એક તોલો લઈને એક સેર પાણીમાં નાંખીને તેનો કાહાડો
ફરીને તેનો આઠમો ભાગ રહેત્યારે તાહાડો પાડીને તેમાં ગો-
લનાં જીને પીવા તેથી અટકાવ આવે એમાં કશુંપણ સં-
શય નહીં.

(૬૪) કઢવા ચંદાવનના મુલ પાણીમાં ઘસીને પીધા હોય
તો રેતુ પ્રાપ્ત થાએ.

યોની કંદરોગ.

એરોગ કયા કારણથી થાએ તે કહું છું. દીવમે સુ-
વાથી. અતી તામસ કરવાથી. અનિશાય મેહેનત કરવાથી
અતી શય અરજી શાયે સંત્રોગ કરવાથી. નજ તથા દાંત
લગવાથી. તથા યોનીમાં માંદા થવાથી. તથા યોનીમાં
થી લાલ પેળિ નારંગનો ધોર ને ચડોગો લાકારમાં સનોગો
ત્રોળિત પન થાય તેને યોની કંદ કહે છે. તેળિ પર અનુભ-
વેલો સારો યોગાય.

(૬૫) ગેર તથા આંખાની ગોરસી તથા હલદ તથા સુરમો
અન કાયફૂલ એવશાનુ ઓસમત્તગલઈને એનું ચુરણ
મધમાં મેલવીને યોનીમાં મુકવું. અથવા ત્રિફલના કા-
હાડામાં મધનાં જીને યોની ધોવી નાંખવી. એથી યોની-

કંઠસારોથાએ.

(૨) ગિંદરના માંસના બારીક કટકાકરીને તેલમાં ઘુટવા તે મેળવણીનું તેલ થાએ તેમાં ઘોંએલું કુંપુર ત્તીનવીને યોનીમાં મુકવું એથી મોટો યોની કંઠહોએ તો પાણસારોથાએ એ અનુભવેલું છે.

ગરત્તીણીનારોગનીપરીક્ષા.

ને અરત્તીને ગરત્તરુષો છતાં તાવ વીગેરે રોગગિપિલે છે. તે વખતે તે હેને ગરમ જોશડ તથા રસાયન આપવું નહીં. ને તેને જોશડ અપાવાથી ગરત્તને ઈન્ન થાએ છે. અને અનેક રાહની ઈન્ન થાએ છે. તથા અનેક તરેહની અડચણો આવે છે. તથા વૈદકશાસ્ત્રમાં ગરત્તીણી અરત્તીને તાવ વીગેરે આવ્યો હોય અગર મોટો બાધી થયો હોય તો જોશડ વીગેરેના ગિપાપ્ય કરવાના ધોડાનકહેલા છે. તે હેવું વૈદ અગર દાકતરના હાથે થાએ એમ લાગતું નથી. સત્તજ વૈદક માથી તેને પાસે પરીક્ષા કરાવી તે જીએલેલેલા જોશડો તે પરમાણે કરતા નવું. એથી ગરત્તને ઈન્ન થતી નહીં.

ગરત્તીણી અશતરીને તાવ આવે તે

ગિપર ગિપાપ્ય.

મોહ, ચંદન, ગિપલસરી, પદ્મકાષ્ઠ, વાલ્મી, ને ઠીમધ એ લઈયા એક એક તોલો લઈને પાણીના ખીને કાટો કરીને તેનો આઠ મોલ્માગર હેત્યારે અરધો તોલો મધના ખીને પીવા આપવું. તેથી સાત દીવસમાં તાવ આવે તે ન ઈને ગરત્તીણી શારી થાએ છે.

(૬૨) ચંદન ઊપેત્તસરી, લોધર. કાલીદરાશ્વ, એકએક
તોલો લઈને એકસેરપાણીનાં ખીને ઢાંકો કરવો ને આમો
આગરહે ત્યારે શાકરનાં ખીને પીવાને આપેલો તેથી ગર-
ત્તીણીશારી થાય.

(૬૩) નાગર મોઢ ઊપેત્તસરી. દુધી તથા વાલો એક
એક તોલો લઈને એકસેરપાણીનાં ખીને તેનો ઢાંકો કર-
વો. અને આઠ મોઢાગરહે તારે વાલોએથી ગરત્તીણી
નોતાવન્નજે.

(૬૪) સુંઠ બહરીના દુધમાં ઘસીને પીવા આપેલી એથી
રોનનો તથા તથા એકાંતરીએ એકોસારા થાય. એમાં
સંશય નથી.

સોને જાલે તેના પીપર ઊપાય.

કાલીભૂરી તથા ભૂરં અને ફુટકી એનો ઢાહડો કરીને
પીવો એથી સોને પીતરી નજે.

ગરત્તીણી અશતરીનો બહરાગની મંદ
થાએ તે પીપર ઊપાય.

અન મોઢ પીપર તથા મરી અને સુંઠ તથા ભૂરં એથી
નેતું પુરણ કરીને ગોલમાં અગરમધમાં પીવું. તેથી બહરાગ
ગની મેદી પેતથાએ.

ગરત્તપાત્તથઈને હાથાએ તે પીપર ઊપાય.

ગોખર તથા એરડના મુલ એનો ઢાહડો કરવો તે માંસાડે
રનાં ખીને પાવો એથી હાથસારો થાય. અગર ગોખર તથા
નેદીમધ અને દરાશ્વ એકોશડો દૂધમાં વારીને પાવા. એથી
ગરત્તપાત્તથાપેલીને શુભ માટે છે તે સારા થાય.

રોગનું નામ તથા તે જી પર જિ પાય.

૫૫

ગરત્ન પાત થયા પછી રકત વત્યા કરે તેના જી પર
જિ પાય.

ભીંધાદીના ઘરનું મરણું એટલે આપણે રહેવાના ઘરમાં જો
કનુના વર ભીંત જિ પાનાદી નું ઘર કરે છે. તેમાં દી, મોઢીના
પાતરાં લગ્ન લું ધાવ્યદી, એટલી ચીજોમાં નાચુરણ કરીને મ
ધસાણે પાવું. એથી લોહાઈ જંધ થાય.

ગરત્ની ઈની પેસા જંધ થાય એ તે જી પર જિ પાય.

પંચમુલનો કાદો કરીને પીવાને આપવો તેથી પીસાજ
લુહી નશે.

ગરત્ન પાત ન થાય તેનો જિ પાય.

જેના ગરત્નને પુરામાસ ન થતાં એટલે છેઠા સાતમે, અગર
આઠમે મહીને અધુરે ઘાહડે નાત ક આવે છે. અગર પેરમાં જો
ઝથઈને ઘણા ઘાહડાર હે છે. તેમ ન થાયને પુરેમાસે જાત ક
વતરે તે જી પર જિ પાય.

તકા લાગત લુધાવદીના ફુલ, લીધું કમલ, નેહીમધા તથા
લોધર એનો કાદો કરીને તે પાણીમાં સ્ત્રીને જોસાડવી તેથી
ગરત્ન પાત થાય નહીં. ને આ કાદો દીવલ માં એ કયાર સ્ત્રી
ને પીવાને આપવો.

તકા ફુલારને પોતાના કામ કરતો હોય તે વીજ તે તેના હાથમાં
લગેલી મરોડી લઈને સુકવીને તેનું ચુરણ કરીને તેમાં મધના
ખીને પીવા આપેવું. ગરત્ન પાત થાય નહીં.

તકા ઘોલી ગ્રેકરણનું મુલ દૂધમાં ઘસીને પાવું. એથી ગર
ત્નના સ્થંભ ન થશે. ગરત્ન પડશે નહીં.

ગરત્ન હોં એને તે છતાં ન લોહી વહે તે જી પર

જનુતરની અધાર પાનની વેલની રસમાં મેલવીને જોડ્યા
સાથીને ત્રણ માસાવગીં જલજોઈને પાવી જોઈથી જોડી
હેતું જાંઘથશે.

જાતક જાર આવાને વારસાને તેડીપર ણિપાઠ્ય.

સાથેની કાંધની આણીને વાંટીને યોનીને ધુપ આપવો
જોઈથી તેન વેલત પ્રસૂત થાય જોઈથી જાતક તરત આવે.
૯૪) ત્રણ નું ચુરણ કરીને ધૂપ આપેવો. તો તરત ન જાત
ક આવે.

૯૫) પેપર જને વેજડ જોઈથીને પાણીમાં ધરીને તેમાં ઢી
વેલનાં જીને દૂડીપર લેપ કરવો. જોઈથી તેન વેલતે અશ
તરીને તરત જ જાતક આવે છે.

૯૬) જીભેરાનું મુલ તથા નેડીમધ જોનું ચુરણ કરીને
ઘીઈમાં જાવા આપવું. જોઈથી તરત જ પ્રસૂત થાય જો
માં સંશય નથી.

૯૭) તપ્પના જાડનું ણિતર ઢીશાનું મુલ સાવીને કંજરે જાંઘવું
જોઈથી સુજે થીં જાતક આવે તે જાંઘવાનું મુજી ણિલાંજું હો જોડે
તે કંડે જાંઘવું. તેન પ્રમાણે નેદેશમાં તે મુજી ણિં મળતું નથી નેદે
શમાં શેરીના મુલનો ણિપયોગ કરવો. તેથી પ્રણ સુજે થીં પ્રસવ
પા જોડે. અગર ધોલો અધારડો તથા કડવો લીલડો તથા ક
ચલીનું મુલ કંજરે જાંઘવું ત્યાં ગરમ થતી જરૂરીને સુજે થીં જા
તક આવતરે છે.

હવે ધરના સ્થાનમાં થીં જોર પડતો નથી. અને અંદર રહો
હો જોતો કલ્યાણીનો કંદસાવીને જારી ક ચરણીને વો વાંટવો

અને હાથે તથા પગે તથા તે લીંબાંને લેપ કરવો એથી તરત
તે ઝોર પડે છે. તથા કોઈક દાઝેણ બેસ મન મલે અને તે નો-
નોજ પીસા બની નગામાં લાગીને આંધ પડે તો તે ઊપર ઊપા-
યને. મુરાંકો હોવાના વેલાના પાતરાં તથા લોધર સમભા
ગ લઈને છુલો વારવી અને તેનો લેપ કરવો. એથી ઝોનીમાં
સાત પડેલું હોય તે ત્રણ દિવસમાં સારા થાય છે. તથા બેઝનર-
ના નાહાડ ફૂલ તળિજરાં ના જાહના ફૂલ વોટીને પીસા બની
નગો ઊપર લેપ કરવો. એથી યોની કઠણ થાય.

હવે બાલક અવતરાં પછી હઠીતરે વર્તવું અને નો પ્રકાર સં-
સ્કૃત લેખે ઊંછળિં. અસ્ત્રીને બાલક અવતરાં પછી પ્રથમ તે-
નો જાવાબો પદારથ નીચમસર તથા ગરમ બેવડાવવો અને
તે તે ન પ્રમાણે કામ કાન તથા મેનત તથા સંતોષે ચાલ્યા
સ લગાન વરતવો. તથા તે બપોરે ક્રોધ તથા ઘંડા પદારથ
નો સરવ પ્રકારે ત્યાગ કરવો. એરી તે નીચમ રાખવો. ને તે સમ-
એ તેની એ પ્રકારે તનવીન નરાણીનો પછી રોગો ઊપડે છે.
તેને સુચારોગ એરી તે છે હે છે.

ગરભવતી અસ્ત્રીને ને અતિ સારોગ થવા લાગે હો
એ તો તે ઊપર ઊપાય. આંખના નાહાડની છાલ તથા નાંડુ
ના જાડની છાલ વળતો લાજે જે પ્રમાણે લઈને એક સેર
પાણી નાંજીને તે હે નો ફાહાડો કરીને તેનો આઠમો ભાગ
રાંજીને ત્રણ દિવસ પાવો. અને એ ઝોષડ ઊપર પથ્થર
ઈંક નથી. એ પ્રકારે કરવાથી. અતિ સારોગ સારો થાય છે
એમાં સંશય નથી.

ગરભવતી અસ્ત્રીને કમલો અને દમનો રોગ થયો હો

એતો અહુસાનો પાલનો નથા પીટવણનો ધાલો અને ચીક-
ણાનો પાલો. એઓનો કાહાડો કરીને પાવો એથી એરોગો-
સારા થાએ.

ઊલટી થતી હોએતો તે ઊપર ઊપાય.

ધાણાં તો લાવ લઈને તેને વાંટીને અરધો શેર પાણીના
ખીને તેનો કાહાડો કરીને તેનો અરધો ભાગ રોત્તીને સાક-
રના ખીને પીવું. એથી ઊલટી થતી હોએ તે જંધવાએ.
ખીને ઊપાય. - ખીલીના જાડના ફૂલનો મર નથા
ભાતની ધાણીનો અરો અને પાણીમાં નાખીને પીવું એ-
થી ઊલટી થતી હોએ તે સારી થાએ.

મરત્ન વતી અસ્ત્રીને વાયુનો રોગ થયો હતાં તે ઊપર
ઊપાય. - ખીલીના જાડના ફૂલનો મર નથા ફુવાડીના
ખીલ અને સુંઠ એથીને સમત્કળ લઈને શુરણ કરવું. એ
ખિન્હા પાણીમાં અગર કાહાડો કરીને પીવો તેથી કરીને
મરત્ન વતી અસ્ત્રીને વાયુના થએલા રોગ નિશ્ચયે-
શાપરા થાએ.

મરત્ન ધારણનો ઊપાય.

દીવેસી તથા ખીને રાતા ખીલ વાંટીને ઘીઈમાં એકમ
સો વળન લઈને ચાટવું. એથી મરત્ન ધારણ થાએ. મરત્ન
પાત થાએ નહીં.

(૨) લક્ષ્મણના જાડનું મુલ ગલે જાંઘવું તથા ઘીઈમાં
ધસીને નાકે સુંઘવું. એથી મરત્ન રહે છે. અને રહેલો પત-
ન થાએ નહીં.

(૩) કોરાના જાડનો મુલ, ધાયદીના જાડનું ફૂલ તથા

રોગનું નામ તથા તે ઊપર ઊપાય.

૫૨-

ઘડના ટેરા અને કાણું કમલ કેલ સમત્તાગલ ઘીને દૂધમાં વાંરી ને પીયું એથી ગરત્નરહે પડ નહીં.

ત્ત) પારોસો તથા પીપેર અને જીરું અને ચુરણ કરી ને પા-
ણીમાં પીયું એથી ગરત્ન પાત થાએ નહીં. અને પશ્ય કરવું-
તેલ તીલું. જાડું. જાડું નહીં. એથી ગરત્નરહે. એમાં કહી પ-
ણસંશે અને નહીં.

દ્વ) મીઠી ફુલની નું મુલ ભાલી ને ઘડના ટેરા નો ગર એસ
મત્તાગલ ઘીને દૂધમાં નાંખી ને પીયું. એથી ગરત્ન ધારણ થા-
એ. ધોરી વેંગાળી નું મુલ દૂધમાં ઘસી ને નમણાં નાંકેથી પી-
યું એથી ગરત્ન પાત થાએ નહીં.

જાતરોગ ઊપર ઊપાય.

જાતરોગ એરતે સરવેના હાના જાતર કો માનું. અને ગર-
ધાવનું. ધાવ ધાવે છે. તેરો એ. જાહારે તથા તહાડું તથા
વાસી અને ખાવે છે. ત્યારે તેરો નું દૂધ ખીંગાડે છે. તેથી તે
દૂધ ખાવવાથી. જાતર કને રોગ ઊપને છે. તેમજ દાંત નાહા
ના જાતર કને જાવની વેન તે જાતર કને વીકાર થાએ છે. અને
રોગો ઊપને છે. ને તાવ તથા અતિસાર તથા થોમે થો-
ડો ફાલો લીલો પીલો એ હવો અને ક તરેનો નહાડો થાએ
છે. અને કારા આવે. તથા જાતર કને વાઈ નાં અને તથા સુકા
ઈ નાં અને વીગેરે ઈ નાં થાએ છે. હવે નાહાના જાતર કને દુન
પિપને તે કે મનણવું. તે કુંદળિં. જાતર ક ધણું રહે. અને
વેવારે વારે ને કે કાણે તે હાથ લગાડાં કરે અને અપેણને.
હાથ મુંકવા દે નહીં તે કે કાણે દુન થાએ છે. એમ સમનવું ત
થા જાંબ વીજ્યાં કરે છે. તારે જાંબ દુનવા જાણી. તથા મા

પુંદ્રજે જોમ સમનનું. અગર પેર ચડે તથા ગુરુ ગુરુ એ પ્રકારે
 રે તથા જો કારા જાવીને પેર ચડીનેડું મડું મ વાગે તેવારે તે જા
 રહના પેરમાં દુખે જોમ સમનનું. તથા તેના પેરમાં ઠાંઈક-
 જીજો વીકાર છે. એમ સમનનું. વધી દો એ તથા જાલકની.
 માએ અને ધરના મનુષ્યો જો નાહાના જાલકના હાથ પગ
 તપાસ્યા કરવાં. એથી જો કારને રોગ બિત પત્ત થશે એમ
 તરત જ સમનનું છે.

કોઈ બિજત નાહાના જાલકને લંઘન કરવાનો વ
 બિત આવે તો તેનું ભેદ વાનું કંઈક રવું નહીં. જાલકની
 માને લંઘન કરાવવું. એથી જાલકને લંઘન થાય છે.
 તેમ જ શ્વર તથા ડામ તથા બિલટી તથા શીરાવેધ એ બિ
 પાયાની બર પડે તો ચોડીક બિલટી થાય છે. એ હેતુ જો શ
 ઠપાવું. જાડીના બિપાયો કરવા નહીં. થાણ જો રોગો ન
 હોય એ તો શરૂ. લોહ તન સ્મ વીગેરે રસાયણ આપે વા-
 ની બર પડે તો વનન ઘણું જ કમી લેવું.

જાલકને જો શરૂ આપેવું હોય તો તેનું અનુપાન
 મધ તથા શાકર અને ઘી ઈ માયના થાનનું દૂધ તથા
 ઈના થાનનું દૂધ એ જો અનુપાન માં આપેવું. તેમ જ જા
 લકને તાલવું પડે એટલે તાલવામાં જાડો પડે તથા જા
 લકના આંગળિયરના તેન બિતરી ન્હાએ તથા ન્હાડો પાત
 લોય છે. અને જો શરૂ પાડું હો એ તો તે તરત જ જોડી લાગે.
 તે બિપરિપ્રાય. કહું છું.

૮૧) જાલક હરડે તથા લેખંડ અને કોઈ એનું ચુરણ કરી
 જે માતાના દૂધમાં ચરાડવું એથી જાલકના તાલવું રોકા

એજાએ.

૮૬) નાહાનાજાલકને ખાસથઈહોજેતો અડૂસાના પાણાપાનરાનોરસ કાઢાડીનેતેમાં મધનાંજીને ચઢાડું. એથી ખાસ સારી થઈતરો. અન્નજાલકવેહેલુ શા રથાએછે.

૮૭) નાહાનાજાલકને અતિસારથઓહોજેતો અડૂનોપાલો પાણીમાં વાંરીને એકચમચો પાવો એથી હાથામણજંઘથાએછે.

૮૮) નાહાનાજાલકનાશરીર ઊપર સાલે ચાંબડીથઈને ફોટીઓ ચલામાંડે તથા તેથી આજ બિહતીહોજેતો જાલક રહેછે. તેડીપર ઊપાય. એરંડાના પાણાનોરસ કાઢાડીને તેમાં સોનાંગેર ચસાડો. અને ફોટાથઈને લીલગોળિપર ઓપડયો એથી ત્વર આગ જાલતીરહી જાએ. તથાકોવાસપ્રથાએ. અને લાલ ચમડીથઈહોજેતે પણસારીથાએ. અરંડાનું લહણતે સુરતી એરંડાનો પાલો લાલવો. મુંગલાઈનો લાલવો નહીં.

૮૯) જાલકના પેરમાં ચાપુનું બેરથયું હોજે અને મલ સાફે નથતો હોજેતો બોરીહરડે ઊનાપાણીમાં ઘસીને એકચમચો પીવું એથી જાલકનામલસાફે થઈને પ્રકૃતી પુણશારીથાએ.

૯૦) નાહાનાજાલકના પેરમાં કરમથઆહોજેતો તેડીપર ચાચ વીડાંગનું પાણીથોડું થોડું પાવું. તથાડીકા માલીનું ચુરણ ફરીને મધમાં મેલવીને પાવું એથી કરમથઆહોજેતો તેનો નાશ થાએ એ અનુભવ લઈને તથા

રકરીને રોગાગ્રિપર આપીને રાગ ન ઈમાણસ સારા થયે
છે. એમાં સંશય નહીં.

૮૭૭ નાહાના જાલકની માતાએ પ્રાતઃના તથા-
પ્રીત્ત જાલકને સવારે એક પોહોર દીવાસ આપ્યા પે-
છી તથા સહાનના આરઘડી દીવાસ હોએ તો તેની જ-
દર જાલકને ગરમ પાણી એ નવડાવવું નવડાવવાની
પેહેલે તેલ આંગમાં ઘસીને પછી માફક ઊનાપાણી લ-
ઈને નવડાવવું. અને તેમ પછી ગરમ કપડેથી નુખીના-
પ્રવું. એથી નાના જાલકને સુખ થઈને તેનો તજીયા
તપાસારી રહે છે. એમાં સંશય નથી.

એમજ નાહાના છોકરાને લાંબરે સુરનના અસ્ત
થયા પછી જાહાર હવામાં ફરવાને શારૂં લઈ જવું પણ
તે ઊઘાડી લઈ જવું નહીં. તેને આંગમાં તરબા પેહેરીને
પછી લઈ જવું. અને રાત પડવાની આગાળી તેને પા-
છું ઘરમાં લઈ આવવું. એક કારેકરી આથી જાલકને
જીવને સમાધાન થઈ જાય. અને તેથી તે સરી પછા-
પોસાય. અને તેન રીતે નાહાના જાલકને માલારે-
છોકરા નાહાના છતાં દાગીના પણ ઘાલવાં નહીં. કાર-
ણકે અજ્ઞાન જાલક ઇંધમાં હોય ત્યારે આડેડથી બી-
જી કડે ફરતાં અગર બીજાં ઇંધાએ તો તેને આંગને જુએ
છે. અને તેથી તેને ઈન્ન થાય છે. વાશતે. હમહીન.
ના જાલક થઈ જાય અને ત્યાં સુધી ઘેરણાં આંગાગ્રિપર ઘા-
લવાં નહીં. અને નાહાના જાલકને દૂધ પાવવાની ગર-
જ પડે તો તેને ગાજનું દૂધ પાવું. અને પાસેર દૂધમાં પી

વેર નાજીવી. અને દૂધ ગરમ કરવું. તાર પછી દૂધ ચુલા
 ળિપર ળી ળિતારીને તાહાડુ કરવું. તે તાહાડુ પડ્યા પછી તેમાં
 થી પીપેર ઢાહાડી લાજીવી. અને તે દૂધ ખાલકને પાવું એ
 થી તે નાજીરીમાં રોગ ળિપન્ન એ નહીં. અને ખેટમાં વાયુ
 પળાયા એ નહીં. ખાસ તથા દુધ એ એ પળાયા એ નહીં
 અને ખાલકને ફોંબત આવે. તે કારણ માટે તે હેની દૂધ પા
 વાની તનવીત એ મે માણે રાજીવી.

ઈની.

વેહેવારોપયોગી વૈદક સંગ્રહ

સમાપ્ત.

ઓશાડો લેવાનો નીયમ.

આપુસ્તકમાં કહાડો લેવાનો કલ્પો છે. તથા ઓશાડો
 નું વનન નેઠે કાળે લખેલું નથી તેઠે કાળે અરધો તૈયારો વન
 ન લેવું. અથવા નેઠે કાળે પાણી નું વનન કહેલું નથી તે
 ઠેકાળે એક શેર પાણી લઈને તેને બાલીને તેનો અઘમો
 ભાગ રાખવો. નેઠે કાળે ચુરણ કહેલા છે. પણ ઓષાડ નું
 વનન કહેલું નથી તેઠે કાળે ઓષાડો સમ ભાગ લેવા.
 અને ચુરણ લેવાનું પ્રમાણ એક માસાથી તે ત્રણ માસા-
 સુધી છે. નેઠે કાળે એક દીવસ માં આરણીવાર ઓષાડ
 લેવું. એમ કહેલું નથી તેઠે કાળે સહ્યારે તથા સાંનરે સુ-
 તી વખતે લેવું. એમ કરવું ઠીક છે.

સમાપ્ત.

